

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

**Obraz Únorového převratu 1948 v Československu
v soudobém tisku**

Bakalářská práce

Eliška Bartůňková

Praha 2017

Vedoucí práce: Doc. PhDr. František Stellner, Ph.D

Abstrakt

Tato bakalářská práce zkoumá obraz československého únorového převratu 1948 v Rudém právu a ve Svobodných novinách. Jejím cílem je zjistit diferenci mezi periodiky a případnou změnu Svobodných novin po výměně šéfredaktora v průběhu převratu. Pomocí Krippendorffovy kvantitativní obsahové analýzy zjišťuji, že před výměnou šéfredaktora byly mezi oběma listy rozdíly, přičemž Svobodné noviny byly zpravodajské, zatímco Rudé právo obsahovalo angažovanou žurnalistiku. Po výměně se rozdíly stírají a ze Svobodných novin se ztrácí pluralita názorů a objevují se příspěvky s negativní valencí týkající se opozice, stejně jako tomu je v případě Rudého práva.

Abstract

This bachelor thesis examines the representation of the Czechoslovak February 1948 coup in Rudé právo and Svobodné noviny. Its aim is to find out the difference between the periodicals and the possible change of Svobodné noviny after the replacement of the editor-in-chief during the coup. Using Krippendorff's quantitative content analysis, I find out that before the editor-in-chief's exchange, the newspaper differed. While Svobodné noviny were objective, Rudé právo contained engaged journalism. After the exchange, the differences faded away. The plurality of opinions was no longer present in Svobodné noviny, and the opposition was displayed negatively, as was the case of Rudé právo.

Klíčová slova

Československo, únorový převrat, komunismus, Rudé právo, Lidové noviny, 1948, propaganda, Klement Gottwald, Edvard Beneš, tisk, KSČ

Key words

Czechoslovakia, Czechoslovak coup d'état Communism, Rudé právo (The Red Truth) Lidové noviny (The People's Newspaper), propaganda, 1948, Klement Gottwald, Edvard Beneš, Mass Media, Communist Party of Czechoslovakia

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne...

Eliška Bartůňková

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila své poděkování doc. Františku Stellnerovi za jeho cenné připomínky, trpělivost a ochotu při vedení mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	6
Teoretická část	8
1.1 Československo mezi lety 1945–1948	8
1.1.1 Politická situace v poválečném Československu	8
1.1.2 Květnové volby 1946	10
1.1.3 Vliv světové politiky na utváření poválečného Československa	11
1.1.4 Nástup komunistů.....	15
1.1.5 Formování levicových frakcí.....	16
1.1.6 Změny v SNB.....	18
1.1.7 Demise dvanácti ministrů.....	18
1.2 Vývoj československé žurnalistiky po druhé světové válce	23
1.2.1 Žurnalistika v poválečném Československu	23
1.2.2 Lidové noviny.....	25
1.2.3 Rudé právo	26
Metodologická část	27
1.3 Výzkumné otázky.....	27
1.4 Hypotézy	28
1.5 Výzkumná metoda	29
1.6 Kódovací kniha	30
Analytická část.....	33
1.7 Kvantitativní rovina	33
1.8 Obsahová rovina.....	36
1.9 Shrnutí.....	40
Závěr	43
Seznam grafů.....	45
Seznam Tabulek.....	45
Seznam literatury	46

Úvod

Únorové události z roku 1948, které vedly až ke komunistickému převzetí moci v Československu, měly esenciální dopady na fungování Československého státu, životy jeho obyvatel i víru v demokratické zřízení po mnoho následujících dekád. Události definitivně zničily naději v ideu prosazovanou prezidentem Edvardem Benešem chápající poválečné Československo jako pomyslný most mezi východem a západem a současně zapříčinily zařazení státu do sovětské sféry vlivu mezi takzvané země východního bloku.

Dlouhodobé napětí mezi členy Národní fronty vyústilo ve vládní krizi 20. února, kdy v reakci na nezákonné postupy zemského velitele Sboru národní bezpečnosti při odvolání osmi pražských velitelů, kteří nebyli členy komunistické strany, podalo dvanáct nekomunistických ministrů demisi prezidentu republiky. Následovalo pět krizových dní, během kterých komunisté použili rozličných prostředků k nátlaku na prezidenta Beneše, aby demisi přijal a vládu rekonstruoval podle návrhu ministerského předsedy Klementa Gottwalda.

Tématem bakalářské práce je mediální obraz těchto krizových únorových událostí na stránkách dvou rozdílných deníků – Rudého práva, stranického periodika komunistické strany, a nestranických Svobodných novin. Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu kvantitativní obsahové analýzy, pomocí které budu zkoumat příspěvky vycházející v periodicích od 13. února do 4. března a týkající se vrcholné domácí politiky. Cílem práce je analyzovat diference v referování o krizových událostech před, v průběhu a bezprostředně po převzetí moci komunistickou stranou. Výzkum bude rozdělen do dvou fází, v první fázi se zaměřím na způsob, jakým o únorových událostech periodika informují, zda události reflektují, a pokud ano, jaký prostor událostem na svých stránkách věnují či zda je doplňují fotografickými přílohami. V druhé fázi se zaměřím na způsob, jakým periodika informují o komunistické opozici a zda jí nechávají prostor pro vyjádření či nikoli.

Práce je rozdělena do tří částí. V první, teoretické části práce, se nejprve soustředím na události, které únorovému převratu předcházely. Rozdělila jsem ji na dvě hlavní kapitoly. V první z nich se zaměřuji na politický vývoj Československa od roku 1945 až po krizové únorové dny roku 1948. Kladu důraz na zmapování komunistické cesty k moci od květnových voleb 1946, kdy komunistické vedení vytyčilo strategii získat nadpoloviční většinu hlasů v příštích volbách, až do nastolení absolutního mocenského monopolu.

Ke zvolenému tématu lze dohledat relativně velké množství odborných publikací. Poválečnými dějinami Československa se v českém prostoru zabývá například historik Karel

Kaplan. K jeho publikacím *Nekrvavá revoluce* a *Pět kapitol o únoru* se ve své práci několikrát obracím. Ze zahraničních autorů považuji za dobré zmínit například německou historičku Christiane Brenner, která ve své publikaci *Mezi východem a západem: České politické diskurzy 1945-1948* rozebírá období mezi koncem druhé světové války a převzetím moci komunisty.

V druhé kapitole se následně zabývám poválečným vývojem žurnalistiky a uvádím stručný vývoj periodik Rudého práva a Svobodných novin. V práci se opírám převážně o publikace Jakuba Končelíka a Pavla Orsága *Dějiny českých médií 20. století* a Jiřího Knapíka *V zajištění moci: Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*.

V druhé, metodologické části bakalářské práce se podrobněji zabývám operacionalizací výzkumu. Detailněji v ní popisuji metodu kvantitativní obsahové analýzy a uvádím výzkumné otázky. Následně k jednotlivým výzkumným otázkám utvářím hypotézy, které v závěru práce podle výsledků výzkumu popsaném v třetí analytické části buď potvrdím, nebo vyvrátím.

Ambicí bakalářské práce je potvrdit nebo vyvrátit ústřední hypotézu, která tvrdí, že se Svobodné noviny z počátku zkoumaného období budou prezentovat větší mírou objektivního zpravodajství než v případě stranického Rudého práva. Následně po odchodu Ferdinanda Peroutky z postu šéfredaktora a dosazením Jana Drdy na jeho místo se difference mezi oběma periodiky budou stírat a Svobodné noviny budou ve svých příspěvcích postupně přebírat komunistickou rétoriku.

Teoretická část

1.1 Československo mezi lety 1945–1948

V první kapitole bakalářské práce se soustředím na politický vývoj Československa od konce druhé světové války až po krizové únorové dny roku 1948. Zaměřím se detailněji na vítězství komunistů v poválečných květnových volbách z roku 1946, příklonu Československa k SSSR a odmítnutí hospodářské pomoci ze Spojených států, a následně na komunistickou strategii postupného získání politického monopolu ve státě.

1.1.1 Politická situace v poválečném Československu

V průběhu druhé světové války se na pozadí vojenské spolupráce mezi státy antifašistické koalice formovaly představy o politickém uspořádání poválečné Evropy. Ve střední a východní Evropě si postupně zajišťoval sféru vlivu Sovětský svaz, na což reagovaly exilové reprezentace daných států, včetně Československa.¹ Od roku 1940 působila v Londýně vláda doktora Edvarda Beneše, který stál v čele zahraničního odboje. Své exilové vedení na území SSSR zformovalo pod záštitou Klementa Gottwalda i levicové křídlo československých politiků, které bylo tvořeno převážně členy Komunistické strany Československa (KSČ), hledající v Moskvě útočiště před nacistickým režimem.

Obě politické frakce pracovaly na svých představách o poválečném uspořádání Československa a roku 1943 při příležitosti podpisu československo-sovětské spojenecké smlouvy proběhla mezi oběma stranami první důležitá jednání. Mezi aktéry došlo k rozepřím například v otázce postavení Slovenska v osvobozené republice nebo v názoru na postupy prezidenta v období mnichovské tragédie. Komunisté dále odmítli výzvu prezidenta k vyslání svých zástupců do londýnské vlády a striktně trvali na stanovisku, že exilová vláda před návratem do Československa podá demisi. Naopak obě strany došly ke shodě v případě nového složení vlády a vládního programu.² O obojím mělo být rozhodnuto na jednání čelních představitelů politických stran, které se aktivně účastnily protifašistického odboje. Jako se základem nové vlády se kalkulovalo se zástupci bloku tří socialistických stran, konkrétně se zástupci komunistů, sociálních demokratů a národních socialistů, doplněných o stranu lidovou.³

V březnu roku 1945 proběhla konečná jednání v Moskvě mezi exilovou vládou, Slovenskou národní radou a KSČ. V průběhu diskusí projeví svou převahu ve vyjednávání

¹VYKOUKAL, Jiří, TEJCHMAN, Miroslav, LITERA, Bohuslav, *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha, 2000, s. 25.

²VEBER, Václav, *Osudové únorové dny 1948*, Praha 2008, s. 18.

³KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 19.

Sovětským svazem podporovaní komunisté, kteří do debat vstoupili lépe připraveni a více semknuti v názorech a požadavcích oproti nejednotným stranám zastoupeným v londýnském exilu. Tento stav ovlivnil rozložení sil v nově jmenované vládě Národní fronty Čechů a Slováků, kterou dne 4. dubna jmenoval prezident Beneš a současně rozpustil Státní radu v Londýně. Rozložením sil mezi KSČ a Komunistickou stranu Slovenska (KSS) získali komunisté faktickou převahu a obsadili pro sebe mj. posty ministra vnitra, zemědělství a informací. Nepřímo, přes v SSSR působícího nestraníka Ludvíka Svobodu, ovládali také ministerstvo národní obrany.⁴

Nová vláda, v jejímž čele stanul sociální demokrat Zdeněk Fierlinger, dne 5. dubna v Košicích vydala šestnáctibodový státní program doplněný o velké množství prezidentských dekretů, které byly, stejně jako program samotný, v přímém rozporu s demokratickou Ústavou Československé republiky z roku 1920.⁵ Program, tvořený převážně jen z návrhů komunistické strany, která v něm prosadila politiku „odčinění Mnichova“,⁶ jasně určil směr, kterým se bude po osvobození Československo ubírat. Nesl v sobě tak rozsáhlé společenské změny, že po jeho uskutečnění lze hovořit o přerodu v nový lidově demokratický režim.

Nejpodstatnějším bodem se stala změna zahraničně politické orientace od spojení se Západem, ke spojení se Sovětským svazem a následné přejímání sovětského modelu. V samotném programu se hovoří o „uplatňování praktické součinnosti se Sovětským svazem, a to ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně“.⁷ Program dále kladl důraz na obnovu Československa v hranicích roku 1937 a na mocenskopolitické a sociálně ekonomické reformy, které měly uchránit stát před „novým Mnichovem“.⁸ Mezi zásadní patřila výstavba národního státu Čechů a Slováků, kterou provázela unifikace národnostního profilu obnovené republiky, jehož předválečný stav byl příčinou československo-německého napětí. Počet národnostních menšin byl minimalizován a jejich majetek následně přerozdělen mezi sociálně slabší vrstvy.⁹ Mezi lety 1945 a 1946 podle odhadů mělo dojít k odsunu 2 650 000 Němců. Vedle německého obyvatelstva docházelo i k odsunu Maďarů, v období od května do června bylo nuceno opustit území 32 000 obyvatel převážně z oblasti anektované a okupované

⁴ KOCIAN, Jiří, *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*, Praha 1993, s. 10-11.

⁵ KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999, s. 225.

⁶ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 20.

⁷ *Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, 3. vyd., Praha 1974, s. 3.

⁸ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 20.

⁹ VEBER, Václav, *Osudové únorové dny 1948*, Praha 2008, s. 35.

horthyovským Maďarskem.¹⁰ Dále šlo o rozsáhlé znárodnování bank, průmyslu a pojišťoven, probíhající koncem roku 1945, které zasáhlo až tři čtvrtiny veškerého průmyslu. To vedlo k likvidaci velkopodnikatelské i střední podnikatelské vrstvy,¹¹ ekonomická síla se následně přesunula do rukou státu a vlády, ve které měly převahu levicově a socialisticky orientované proudy – sociální demokraté a komunisté.¹²

1.1.2 Květnové volby 1946

Skutečné rozložení sil se projevilo ve volbách roku 1946. Jednalo se o „první a jediné demokratické volby na základě rovného, tajného a přímého volebního práva za účasti více politických stran.“¹³ Již dva měsíce před samotnými volbami se představitelé Národní fronty usnesli na souboru závazků, které musely politické strany dodržovat ve svých předvolebních kampaních. Jednalo se o následující: 1) politické agitace stran budou vedeny v souladu s Košickým vládním programem a prezidentskými dekrety, 2) zodpovědnost za vládní politiku nesou všechny strany společně, 3) strany jsou povinny své programy prezentovat pozitivním způsobem a zároveň se musí vyhnout polemikám a osobním útokům.¹⁴ Dalším důležitým bodem jednání se stala postava prezidenta Edvarda Beneše. Ten byl vyčleněn z politické agitace a jako na nadstranického prezidenta se tudíž na něho žádná ze stran nesměla dovolávat. V neposlední řadě se strany dohodly na setrvání v Národní frontě a na ústavním zajištění společenských reforem.

Zástupci demokratického křídla očekávali neúspěch komunistů a doufali v přerozdělení mocenských pozic dle skutečného vlivu. Náznakem opadnutí poválečného příklonu společnosti k radikálním politickým směrům mohly být volby v Rakousku a Maďarsku z konce roku 1945. Situace v ČSR byla jiná, KSČ vstupovala do voleb jako nejpočetnější strana s „charismatickou ideologií“¹⁵ a účinným programem sociálně ekonomických požadavků, populárních u většiny obyvatelstva. V předvolební kampani vyzdvihovala svou roli v protifašistickém odboji nebo iniciativu v realizaci společenských reforem. Dalším bodem programu se stal seznam konkrétních požadavků jako například nová ústava, plán hospodářské obnovy nebo další etapa pozemkové reformy, které měly být prosazeny během prvních dvou let.¹⁶

¹⁰ KUČERA, Jaroslav, *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva: Problém jejich přesného vyčíslení*, Praha 1992, s. 38.

¹¹ VEBER, Václav, *Osudové únorové dny 1948*, Praha 2008, s. 32.

¹² KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 43.

¹³ Tamtéž, s. 57.

¹⁴ KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999, s. 227.

¹⁵ KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005, s. 574.

¹⁶ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha, 1993, s. 59.

Volby proběhly v neděli 26. května a jejich výsledek byl pro nekomunistické strany zklamáním. Komunisté získali v českých zemích kolem 40 % a v celostátním součtu pak 38 % všech hlasů, přičemž druhá nejsilnější strana, národní socialisté, získala v celostátním součtu 18 %. Velkým překvapením byly výsledky voleb na Slovensku, kde s 62 % hlasů zvítězila Demokratická strana, celostátně pak získala 14 %, KSS se umístila druhá s 30 % a celostátně s necelými 7 % hlasů. KSČ si ve spojení s KSS zajistila 114 křesel z celkových 300 v Národním shromáždění, čímž narušila dosavadní stranickou paritu. V důsledku vysokého volebního vítězství opustili komunisté dosavadní koncepci směřování k absolutnímu mocenskému monopolu v bloku a následně sloučením se sociálními demokraty a za svůj nový politický cíl vytyčili v následujících volbách získat více než 50 % hlasů, tedy získat nadpoloviční většinu, jen vlastními silami.¹⁷ Zástupci politických stran se následně sešli v Národní frontě s cílem rozdělit pozice v orgánech moci, vytvořit vládu a její nový program. Po zdoluhavých jednáních sestavil Klement Gottwald dne 2. července novou vládu, ve které komunisté získali devět křesel, národní socialisté, lidovci a slovenští demokraté čtyři a sociální demokraté tři. Bez stranické příslušnosti vstoupili do vlády Jan Masaryk a Ludvík Svoboda. Vláda následně dne 11. července jednomyslně schválila vládní program, vytvořený komunisty, kteří do něho promítli své předvolební požadavky.¹⁸ Ústředním bodem programu se stalo vypracování nové ústavy a dvouletého hospodářského plánu, podle kterého Československo v následující dvouletce v průmyslové výrobě překročí o deset procent úroveň roku 1937, zvýší výkonnost zemědělství, obnoví veřejné komunikace, vyřeší bytový problém výstavbou nových bytů apod.¹⁹

1.1.3 Vliv světové politiky na utváření poválečného Československa

Následné směřování Československa ovlivnily především výrazné změny v evropské politice, tedy vznik dvou nově utvořených mocenských bloků, které se snažily vytyčit své zájmové sféry a vybudovat si stabilní zóny vlivu, ovšem pomocí rozdílných politických i ekonomických prostředků. SSSR již v polovině roku 1946 navýšila export svého systému do zemí středovýchodní Evropy, což napomáhalo rozšiřování moci komunistických stran na úkor nekomunistických koaličních partnerů, kteří postupně ztráceli jakýkoli politický vliv.

Od poloviny roku 1947 se začala měnit také zahraniční politika Spojených států, kterou určovaly dva hlavní zájmy. Prvním byla snaha zabránit šíření vlivu sovětského svazu

¹⁷ PROKŠ, Petr, *Československo*, in: Tejchman, Miroslav (ed.), *Sovětizace východní Evropy*, Praha 1995, s. 49.

¹⁸ VEBER, Václav, *Osudové únorové dny 1948*, Praha 2008, s. 58.

¹⁹ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 63.

a upevňování komunistických stran v západoevropských státech. Jednalo se o takzvanou politiku „zadržování“. Formulace cílů nové politiky se poprvé objevila v takzvané Trumanově doktríně, schválené americkým kongresem v březnu roku 1947, která řešila především otázku finanční a hospodářské pomoci Řecku a Turecku. Druhý zájem měly Spojené státy na hospodářsky a finančně silné Evropě jako schopném a spolehlivém obchodním partnerovi. Následně tedy roku 1948 vystoupil americký ministr zahraničí George C. Marshall na Harvardské univerzitě s pozoruhodným programem pomoci válkou zničené Evropě. V projevu oznámil, že Spojené státy budou v rámci rozsáhlého plánu dlouhodobě podporovat Evropu při obnově jejího hospodářství. Tím se zápas o mocenské postavení v Evropě přenesl na ekonomické pole, kde Sovětský svaz nebyl schopen nejsilnější velmoci výrazněji konkurovat.²⁰

Sovětský svaz spatřoval v nové americké politice snahu připravit ho o podíl na vítězství a zúžit tím jeho mocenskou sféru vlivu či přímo vyvolat nový světový konflikt a jediné řešení situace spatřoval v transformaci dosavadní sféry vlivu v jednotný mocenský blok států s komunistickým režimem řízený z jednoho centra. Za svůj primární zájem následně stanovil nastolení mocenského monopolu komunistických stran v těch zemích své sféry vlivu, kde se tak ještě nestalo. Jednalo se především o Československo, Polsko a Maďarsko.²¹ O stabilizaci své zóny se Sovětský svaz snažil pomocí spojeneckých smluv, které mezi lety 1946 a 1949 buď se státy uzavíral sám, popřípadě je nutil uzavírat takové smlouvy mezi sebou. V případě Československa se po vzoru takzvané vánoční smlouvy, československo-sovětské spojenecké dohody z roku 1943, jednalo o smlouvu s Jugoslávií, Polskem, Bulharskem, Rumunskem či Maďarskem.

V poválečném období v celé Evropě panovala obava z možné opětovné agrese ze strany Německa či Maďarska. Zlom v takzvané „německé otázce“ nastal v polovině roku 1947 v okamžiku, kdy světové mocnosti kalkulovaly s možností rozdělení německého prostoru, jehož územím by probíhala dělicí čára mezi východním a západním blokem. Po této události Moskva nadále nespatořovala nejsilnější hrozbu pro své působení v evropském prostoru v Německu, ale ve Spojených státech, které daly jasně najevo, že v žádném případě nebudou akceptovat neutrální Německo, které by tak zůstalo nechráněno před zásahy Sovětského svazu, a tudíž Spojené státy v Evropě zůstanou trvale přítomny.²² Československo-sovětské spolenectví tak nabíralo nový směr, sice stále fungovalo jako obrana proti Německu, fakticky

²⁰ VYKOUKAL, Jiří, TEJCHMAN, Miroslav, LITERA, Bohuslav, *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha 2000. s. 149.

²¹ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha, 1993, s. 66.

²² BRENNER, Christiane, *Mezi východem a západem: České politické diskurzy 1945-1948*, Praha 2015, s. 299-305.

ovšem směřovalo proti Spojeným státům a jejich spojencům. Změně sovětské politiky se velice rychle přizpůsobili českoslovenští komunisté a již v září roku 1947 zahájili politiku systematického boje proti „americkému imperialismu“. Ve vztahu k německému nebezpečí se jednalo o boj proti „americkému plánu na obnovu německého imperialismu“.²³

V komplikovanější situaci se nacházeli zástupci nekomunistických stran, kteří si neuvědomovali vnitropolitické důsledky změn v evropském prostoru v plném rozsahu. Přestože i oni chápali přátelství a spojenectví se SSSR jako bezpečnostní záruku – ministr spravedlnosti Prokop Drtina ještě 24. února roku 1948 usuzoval, že „nejdůležitější záruka bezpečnosti a nejpevnější jistota spočívá v úzké spolupráci se SSSR“²⁴ – a byli si vědomi příslušnosti své země k sovětské sféře vlivu, v jejich pojetí zahraniční politické orientace existovaly diference. V sovětské ekonomice na jednu stranu nekomunističtí politikové spatřovali rozsáhlý trh i dodavatele surovin, chtěli ovšem rozvíjet přátelské ekonomické vztahy i se Západem. Měli kladný vztah k západním státům a mnoha politikům, dokonce se snažili upevnit svazky se sesterskými stranami v ostatních zemích a prohloubit tak spolupráci stran střední Evropy. Komunisté v ekonomické otázce souhlasili se spoluprací s ostatními evropskými státy, ale za největšího obchodního partnera považovali Sovětský svaz. V otázce zahraniční politiky však zástupci komunistů tvrdě prosazovali jednostranně prosovětskou orientaci. Na probíhající změny mohli zástupci nekomunistických stran reagovat dvěma způsoby: Buď se mohli plně distancovat od změněné sovětské politiky i za cenu střetnutí s komunisty a možné vlastní porážky, nebo akceptovat politiku SSSR, zachovat se jako spojenec a umožnit tím další formování mocenského bloku Moskvy. V roce 1947 se však nacházely změny v evropském prostoru teprve v zárodku a bylo tedy těžké předvídat jejich průběh, a především dopad na vývoj v Evropě.²⁵

První příležitostí nekomunistických stran k vymezení stanoviska a zároveň jednou z posledních šancí, jak udržet hospodářské vztahy se Západem se mělo stát jednání o Marshallově plánu. Československá vláda 7. července 1947 nejprve pozvání na pařížskou konferenci o hospodářské pomoci Evropě oficiálně přijala. Dva dny poté odjela delegace do Moskvy, kde jí bylo sděleno, že participaci na plánu považuje za porušení československo-sovětské spojenecké smlouvy. Následně Československá vládní delegace ke dni 10. července oznámila stažení své žádosti. Nekomunistické strany tak ustoupily sovětskému nátlaku

²³ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha, 1993, s. 69.

²⁴ DEJMEK, Jindřich – LOUŽEK, Marek, *Marshallův plán: Šedesát let poté*, Praha 2007, s. 15.

²⁵ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 70.

a nevyužily situace k demonstraci odporu, ačkoli mohly vystoupit jako ochránci svrchovanosti státu.²⁶

Odmítnutí hospodářské pomoci znamenalo opětovnou redukci vztahů se Západem v době, kdy stát prodělával závažnou krizi. Československo nově začalo narážet na konkurenci ve výrobním průmyslu, projevil se důsledek poválečného vystěhování Němců, přesněji kvalifikovaných pracovních sil německé národnosti, a současně skončily dva roky trvající dodávky strojů a surovin poskytované v rámci pomoci UNRRA (Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu). Nepříznivou situaci podtrhly následky sucha, které v létě 1947 zachvátilo oblast střední Evropy, a především dopad poválečné pozemkové reformy, po které zůstaly desetitisíce hektarů neobdělané půdy, což zapříčinilo výrazný pokles zemědělské výroby. Ačkoli se představitelé všech stran shodovali na závažnosti hospodářské situace a ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka podal návrh na vyhlášení stavu národní nouze, přístupy k jejímu řešení se různily. Zástupci nekomunistických stran, ve snaze zabránit zneužití krize ve prospěch jednotlivých politických subjektů, prosazovali společný postup Národní fronty v zájmu zachování sociálního klidu. Společný postup sice komunistická strana proklamovala také, ve skutečnosti však jejím záměrem bylo využití hospodářských obtíží a obecné sociální nespokojenosti k posílení vlastních pozic.²⁷

Jedno z možných východisek z hospodářské nouze spatřovala československá vláda v jednání se Spojenými státy o půjčce na nákup obilí a úvěru na krytí této půjčky. Reakce ze strany Spojených států byla rozpačitá a podmíněna sjednáním obchodní smlouvy, řešením znárodnění majetků a v neposlední řadě ukončení protiamerických výpadů v tisku. Na vzniklou situaci naopak rychle reagoval Sovětský svaz, který na podzim 1947 přišel s návrhem československo-sovětské hospodářské smlouvy, která Československu zajistila potřebné množství obilí ze sovětských zásob a z dlouhodobého hlediska zapříčinila celkovou systémovou hospodářskou změnu orientace nenávratně na východ.²⁸ Celou situaci okolo neposkytnuté americké pomoci a rychlé dodávky sovětského obilí tak mohli využít komunisté v propagandistické kampani proti občanským stranám. Současně zazněla moskevská výzva adresovaná komunistickým stranám států sovětské sféry vlivu, která nabádala k silnější ofenzivě. Pro Československo to ve výsledku předurčovalo ideologický obrat od politiky lidové fronty zpět k politice třídního boje. Stabilita Národní fronty byla narušena, princip konsenzu se

²⁶ VEBER, Václav, *Osudové únorové dny 1948*, Praha 2008, s. 91-93.

²⁷ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 77.

²⁸ VYKOUKAL, Jiří, TEJCHMAN, Miroslav, LITERA, Bohuslav, *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha, 2000, s. 149-150.

pro komunisty stal druhořadým a každé rozhodnutí tak znamenalo pro zástupce jednotlivých stran těžkou zkoušku.²⁹ KSČ začala uplatňovat politiku subverze vůči ostatním stranám, s cílem zabránit vzniku silné politické alternativy s pravostředovou orientací. Ve středu opozičních stran se začaly utvářet skupiny (řada z nich byla řízena přímo z Moskvy), jejichž cílem bylo rozkládat tyto strany zevnitř a pod záminkou boje proti reakčním elementům jimi manipulovat ve prospěch komunistických cílů.³⁰

1.1.4 Nástup komunistů

Na zasedání ÚV KSČ z 21. srpna 1947 předložil Rudolf Slánský vedení strany Gottwaldův taktický plán, který vycházel z předpokladu, že koaliční partneři plánují vyvolat politickou krizi a následně nastolit úřednickou vládu, na což komunisté chtěli reagovat generální stávkou a vytvořením vlády z „komunistů-úředníků“ a z odborářů. Jedním z hlavních cílů se stalo vytváření levicových frakcí v nekomunistických stranách, vytvořit kartotéky jejich potencionálních „levě orientovaných členů a funkcionářů“ a v komunistickém sekretariátě vytvořit funkce pro práci s „levicovou opozicí“.³¹

Politiku československých komunistů od podzimu 1947 formovala takzvaná Kominforma, mezinárodní organizace evropského komunistického hnutí, která se zrodila na popud Moskvy, aby podpořila úsilí organizovat mocenský blok. Prostřednictvím Kominformy si mohl Sovětský svaz přímo podřídit komunistické strany a tím nepřímou zasahovat do politického života států. Na ustavující schůzi, probíhající za účasti komunistických stran Bulharska, Československa, Itálie, Francie, Maďarska, Jugoslávie, Polska, Rumunska a Sovětského svazu, bylo Československo přímo i nepřímou kritizováno za příliš nacionalistickou a nemarxistickou politiku Prahy vůči maďarské menšině na Slovensku a za snahu pokračovat v parlamentní, demokratické, národní cesty k socialismu v době, kdy už pro ni neexistovaly mezinárodní ani vnitropolitické podmínky.³²

Závěry z ustavující schůze přednesl vedení své strany Rudolf Slánský dne 2. října a zároveň vytyčil čtyři hlavní úkoly KSČ pro následující období. Za první, rozšiřovat vlastní mocenské pozice, zejména v armádě a bezpečnostních složkách. Za druhé, odbourat reakci z Národní fronty potřebním „reakčních živlů“ v národně socialistické straně a pravicového křídla v sociálně demokratické straně a urychlit tak formování „levice“. Za třetí, dokončit úder proti

²⁹ BRENNER, Christiane, *Mezi východem a západem: České politické diskurzy 1945-1948*, Praha, 2015. str. 300-301.

³⁰ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha, 1993, s.96-99.

³¹ Tamtéž, s. 73.

³² BRENNER, Christiane, *Mezi východem a západem: České politické diskurzy 1945-1948*, Praha 2015, s. 302.

Demokratické straně, a následně za čtvrté, zesílit ideologický boj proti opozici a ideově zpevnit vlastní řady. Komunistické vedení aplikaci závěrů do svého politického plánu schválilo, což ve svém celku znamenalo rázný přechod k novým taktickým variantám v boji o mocenský monopol.³³

Následoval řetězec cílených provokací ze strany KSČ, jejichž úkolem bylo podněcovat polarizaci a připravit podmínky pro definitivní nastolení mocenského monopolu, včetně varianty, že každá aktuální kontroverze případně mohla vyvolat žádoucí převrat. Ke svým záměrům využili hospodářských potíží, spojených se suchem, neúrodou a přerušením finanční podpory ze Západu, zároveň zостřili svůj přístup k slovenské otázce. Ze vzniklých obtíží v hospodářské oblasti vinili soukromý sektor obchodu, průmyslu a zemědělství. Na podzim 1947 zahájili kampaň za vypsání milionářské daně, která měla kompenzovat špatnou finanční situaci zdaněním majetných vrstev. Současně došlo k takzvanému „spiknutí“ na Slovensku, neúspěšnému pokusu KSČ kriminalizovat představitele katolického směru a demokratické strany pomocí inscenovaných skandálů, které je měly vyřadit z konkurenčního boje.³⁴ Často opomíjené faktory, špatná zásobovací situace či hospodářský vývoj, který neodpovídal vytyčeným cílům dvouletky, jen dokreslovaly situaci, ve které se únorové události jeví jako poslední důsledek eskalujícího konfliktu.³⁵

1.1.5 Formování levicových frakcí

Komunistická strana osnovala převzetí moci již od roku 1945. Konkrétní plán taktického postupu ve střetu o mocenský monopol pak komunistické vedení vytvářelo od srpna 1947. Kalkulovalo se s pěti různými variantami vývoje událostí: 1) se získáním většiny hlasů ve volbách, 2) s provedením „převratu“ uvnitř nekomunistických stran, 3) s přerozdělením moci ještě před samotnými volbami, 4) s vytvořením nové struktury NF, popřípadě 5) s úřednickou vládou. Komunisté již v roce 1947 oznámili volební heslo „pro většinu národa“ a prohlašovali připravenost i v případě předčasných voleb, což vyvolalo obavy u zástupců nekomunistických stran, kteří pochopili snahu komunistů o parlamentní většinu jako vypovězení základní myšlenky Národní fronty. Současně předvolební kampaň doprovázela rozsáhlá náborová akce nazývaná Gottwaldovou výzvou. K datu 1. ledna 1948 tak komunistická strana čítala v českých zemích více než 1, 260 milionů a na Slovensku téměř 1,5 milionu.³⁶

³³ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 74.

³⁴ ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš – Politický životopis*, Praha 2000, s. 285.

³⁵ VYKOUKAL, Jiří, TEJCHMAN, Miroslav, LITERA, Bohuslav, *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha 2000, s. 152.

³⁶ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 74.

Sám Klement Gottwald nepatřil k těm vedoucím funkcionářům, kteří věřili v získání absolutní většiny ve volbách. Předpokládal sice přírůstek hlasů, ale dle jeho propočtů se KSČ nedostávalo čtyř až pěti procent. Byl zastáncem varianty vnitřní přeměny, rozkladu a ovládnutí nekomunistických stran. Již od roku 1945 komunisté usilovali o vytvoření sítě informátorů v konkurenčních partajích. Jednalo se převážně o starší politiky, kteří se ke konci války začali rozcházet v názorech s vedením svých stran a zvažovali vstup do komunistické strany, byli však komunisty nabádáni, aby stranu neopouštěli, ale uvnitř pracovali pro KSČ. V první etapě bylo jejich hlavním úkolem získávat a předávat co největší množství informací o situaci uvnitř stran. V červnu 1945 komunistický funkcionář Bruno Köhler ve své zprávě pro Moskvu uváděl: „Velmi dobře se osvědčilo, že jsme mnoha levým sociálně demokratickým funkcionářům, kteří v prvních dnech po osvobození chtěli vstoupit k nám, poradili, aby zůstali v sociální demokracii a pracovali tam pro sblížení s KSČ“.³⁷ Druhým typem komunistických informátorů byli mladí noví členové, kteří do nekomunistických stran byli záměrně vysláni. Jednalo se však o nepočetnou skupinu funkcionářů, převážně v odborech nebo jiných společenských organizacích.

Přestože se komunistům do poloviny roku 1947 podařilo seskupit jakési jádro levice v opozičních stranách, vedoucí představitelé KSČ zastávali názor, že postup je příliš pomalý. Zlom nastal po volebním neúspěchu komunistům nakloněného Zdeňka Fierlingera na pozici předsedy sociální demokracie, ve které ho vystřídal Bohumil Laušman.³⁸ V reakci na pro komunisty nepříznivý vývoj událostí Klement Gottwald vyhlásil taktiku ofenzivního boje za prosazení mocenského monopolu bez ohledu na použité prostředky. Za prioritu určil urychlit ustavování sítě informátorů, prohloubit její organizaci a řízení, získávat nespokojené příslušníky nekomunistických frakcí, které lze získat pro komunistické záměry a seskupit je v levicovou frakci. Konečným cílem KSČ bylo zorganizovat jednotlivé frakce v ucelený systém jakési „strany ve straně“. V prosinci tak komunisté ustanovili nový samostatný odbor pro práci mezi ostatními stranami, oficiálně odbor Národní fronty, který napomáhal již fungujícímu evidenčnímu oddělení a zpravodajské službě ministerstva vnitra, které se zabývaly oslabením a rozložením ostatních stran.³⁹ Současně komunisté získali větší kontrolu nad svými politickými protivníky pomocí takzvané „krabičkové aféry“. Ministrům Petru Zenklovi, Prokopu Drtinovi a Janu Masarykovi byly doručeny balíčky s údajnými parfěmy, bez

³⁷ KAPLAN, Karel, *Pět kapitol o únoru*, Brno 1997, s. 31.

³⁸ K situaci v sociální demokracii blíže například viz DUCHOSLAV, Petr, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945–1948: Od obnovy k jejímu pohlcení KSČ*, Praha 2009.

³⁹ KAPLAN, Karel, *Pět kapitol o únoru*, Brno 1997, s. 33.

uvedeného odesílatele. Balíčky obsahovaly trhavinu, k adresátům se však nedostaly. Vyšetřování vedené státním zástupcem Františkem Doleželem vedlo ke komunistům z obce Krčmaň na Olomoucku, ale případ nebyl nikdy zcela objasněn. Nicméně po incidentu byla na nátlak KSČ ministrům přidělena osobní ochranka.⁴⁰

1.1.6 Změny v SNB

Současně s eskalujícím tažením za monopolní mocí narůstala i úloha bezpečnostních složek, které po válce nahradily státní a obecní policii a četnictvo. Komunisté v nich prosazovali svůj vliv již od prvních poválečných dní dosazováním členů KSČ do vedoucích pozic. Postupně od poloviny roku 1947 se Bezpečnost začala formovat v samostatnou mocenskou jednotku schopnou ovlivňovat vývoj politické scény a stále častěji se dostávala do sporu s komunistickým vedením ohledně chápání cesty a prostředků, jak definitivně nastolit samovládu KSČ. Přestože SNB uvítala podzimní ofenzivní politiku vyhlášenou vedením strany, v hodnocení politické situace, poměru sil a výhledů KSČ v předpokládaném střetnutí se od vedoucích představitelů KSČ lišila. Komunisté v bezpečnostních složkách byli nedůvěřiví k proklamovanému vítězství v parlamentních volbách, kritizovali liknavost představitelů KSČ, a považovali za nutné vyvíjet tlak na vedení strany, aby se připravilo na mimoparlamentní střetnutí, ke kterému se na počátku roku 1948 nezadržitelně schylovalo.⁴¹ Konečným impulsem se stalo usnesení o personálních změnách ve Sboru národní bezpečnosti. Zemský velitel SNB sesadil osm obvodních velitelů v Praze, kteří nebyli členy KSČ, z jejich míst bez vědomí vlády.

1.1.7 Demise dvanácti ministrů

Vláda v reakci na situaci požadovala 13. února 1948 zrušení tohoto chybného kroku, ale ministr vnitra Václav Nosek na požadavek nereagoval. Proto se 20. února dvanáct ministrů z dvaceti šestičlenné vlády rozhodlo podat demisi. Jednalo se o ministry Petra Zenkla, Jaroslava Stránského, Prokopa Drtinu a Huberta Ripku za stranu národně socialistickou, Jana Šrámka, Františka Hálu, Adolfa Procházku a Jana Kopeckého za Československou stranu lidovou a za slovenskou Demokratickou stranu o Štefana Kočvaru, Ivana Pietora, Jána Lichnera a Mikuláše Franka. S návrhem podat demisi vystoupil politik Hubert Ripka, který předpokládal, že demise tří stran Národní fronty přiměje premiéra Klementa Gottwalda k podání demise celé vlády a následného odstoupení. To by znamenalo, že prezident Edvard Beneš bude nucen jmenovat úřednickou vládu, která by dovedla zemi k novým parlamentním volbám. Hubert Ripka se

⁴⁰ DVOŘÁKOVÁ, Zora, *Smrt pro tři ministry*, Třebíč 2000, s. 67.

⁴¹ KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost: 1945-1948 historie vzniku a působení StB jako mocenského nástroje KSČ*, Praha 2015, s. 376.

o události později vyjádřil takto: „Navrhl jsem tedy svým přátelům, abychom v případě, že komunisté nepřistoupí na naše požadavky ve věci bezpečnostních složek, podali ještě před zahájením sjezdu demisi. Je to jediný způsob, jak čelit plánu komunistů (...) Veřejnost se musí dozvědět, že v našem případě nejde o více či méně radikální socializaci, ale o samu existenci našeho demokratického zřízení.“⁴² Strany však nebyly na mocenský střet dostatečně připraveny a nebyly schopny efektivní spolupráce. O návrhu podání demise neinformovali sociální demokracii ani oba nestranické ministry Jana Masaryka a Ludvíka Svobodu a zůstali tak ve vládě v menšině.⁴³ Dle ústavy z roku 1920 za těchto okolností byla vláda nadále schopna výkonu úřadu a měla být premiérem pouze doplněna o nové ministry. Ministr Ripka nesprávně odhadl situaci a hlavně podcenil vliv masivní komunistické propagandy na širokou veřejnost. Jednoduchá a dynamická strategie komunistické strany plná slibů zaujala více než strategie obnovení liberální demokracie první republiky. Zpětně Gottwald v dubnu 1948 hodnotil situaci takto: „Nejprve jsem tomu nechtěl věřit, že by to šlo tak lehce. Ale pak se ukázalo, že tomu tak bylo, že demisi podali.“ A jinde: „Já jsem se modlil, aby je ta hloupost s demisí neopustila a nerozmysleli si to.“⁴⁴

Po nepromyšleném podání demise zástupci stran naléhali na prezidenta, aby demisi nepřijal a donutil komunisty k ústupkům. Nenašli však ve svých řadách dostatečně autoritativní osobnost, která by dokázala jednotlivé strany sjednotit ke společnému postupu proti nezákonným praktikám komunistické strany. Odpoledne prezident Beneš přijal na audienci Klementa Gottwalda, Václava Noska a Ludvíka Svobodu, kteří navrhovali jako jediné možné řešení vládní krize přijetí demise dvanácti ministrů a opětovnou rekonstrukci vlády. Beneš se přikláněl k udržení stávající koalice Národní fronty a vypsání předčasných voleb.⁴⁵

21. února vystoupil předseda KSČ Klement Gottwald před osmdesátitisícovým davem na Staroměstském náměstí. Ve svém projevu představil svou vizi řešení stávající vládní krize rekonstrukcí vlády, odmítl jakoukoli spolupráci s ministry, kteří podali demisi. V závěru svého projevu vyzval k vytváření revolučních akčních výborů Národní fronty slovy: „Volám Vás všechny dobré Čechy a Slováky k bdělosti a pohotovosti (...) Tvořte v obcích, okresech a krajích akční výbory Národní fronty z demokratických a pokrokových představitelů všech stran a všennárodních organizací.“⁴⁶ Jednalo se o svévolně ustavované instituce, které se

⁴² RIPKA, Hubert, *Únorová tragédie*, Praha 1995, s. 188.

⁴³ BÍLEK, Jan, CÍLEK, Roman, RICHTER, Karel, *Cesty k moci*, Praha 2005, s. 297.

⁴⁴ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 162.

⁴⁵ SMUTNÝ, Jaromír, *Svědectví prezidentova kancléře*, Praha 1996, s. 32-33.

⁴⁶ RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl, *Československo v proměnách komunistického režimu*, Praha 2010, s. 156.

v prvních dnech své existence chovaly jako obranné složky bránící údajnému reakčnímu puči a stávaly se rozhodující mocenskou silou únorové krize. První zprávy o vzniku těchto organizací přicházely již k večeru, následně tyto akční výbory začaly za podpory StB a závodních rad obsazovat národní výbory, sekretariáty nekomunistických stran, úřady, média, školy, výzkumné ústavy a různé další instituce, ve kterých prováděli očistu od odpůrců komunistické strany. Z příkazu StB či ministerstva vnitra docházelo následně k zatýkání členů opozice.⁴⁷ Zástupci nekomunistických stran na postup KSČ nijak nereagovali, naopak vyzývali ke klidu a důvěře v prezidenta Beneše, na kterém přenechali veškerou iniciativu demokratického řešení krize.⁴⁸

Nekomunistická opozice přestala jako politická síla prakticky existovat. Dne 22. února se již od brzkých ranních hodin v Průmyslovém paláci v Praze konal sjezd závodních rad a závodních odborových organizací, který podpořil návrh komunistické strany k řešení vládní krize, vyslovil se pro další znárodnění a pro to, aby iniciativu při ustavení ústředního AVNF chopilo vedení odborů. Sjezd závodních rad prakticky převzal funkci parlamentu. Zúčastnilo se ho téměř osm tisíc delegátů. S hlavními projevy vystoupili Klement Gottwald a Antonín Zápotocký. Gottwald na konec svého referátu, plného obviňování „reakce“, opětovně vyzýval k vytváření akčních výborů zvoláním „Kupředu, zpátky ni krok!“.⁴⁹ V deset hodin dopoledne politická komise ÚV KSČ rozhodla o ustavení lidových milic a jejich postupném ozbrojování. V předvečer zasedání výkonného výboru sociální demokracie se Hubert Ripka a Prokop Drtina rozhodli promluvit s Bohumilem Laušmanem o případném podání demise, což by zjednodušilo situaci, protože by tak rezignovala nadpoloviční většina vlády.⁵⁰

23. února vládní krize vrcholila. Nekomunistické strany zůstávaly nadále pasivními a veškeré rozhodování zanechaly na Edvardu Benešovi. Komunisté po celý den organizovali prohlídky v sekretariátech stran, jejichž příslušníci podali demisi, s cílem vyvolání atmosféry strachu, aby zabránili výstupům proti počínání komunistické strany. Docházelo i k zatýkání zaměstnanců. Současně na Slovensku z rozhodnutí Gustáva Husáka došlo k vyloučení zástupců Demokratické strany ze Sboru pověřenců proti jejich vůli.

Následně došlo k setkání politických, společenských a vojenských elit sympatizujících s komunistickou stranou v pražském Reprezentačním domě, kde bylo pod záštitou Revolučního

⁴⁷ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945–1948*, Praha 1991, s. 148.

⁴⁸ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 164.

⁴⁹ RUDÉ PRÁVO, Mobilisace sil dvou milionů odborářů pro vládu Klementa Gottwalda bez zrádců a rozvratníků, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, Praha, 23. 2. zvláštní vydání, roč. 28.

⁵⁰ VEBER, Václav, *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 242–247.

odborového hnutí vyhlášeno ustavení Ústředního akčního výboru Národní fronty. Pro ostatní strany se stala nejsledovanější událostí dne schůze Ústředního výkonného výboru sociální demokracie. Ministři v demisi s napětím očekávali rozhodnutí, zda se sociální demokraté k demisi připojí či nikoli. Ačkoli se Zdeňku Fierlingerovi a jeho prokomunistickému křídlu nepodařilo prosadit žádný návrh, konečné stanovisko vzdálilo sociální demokracii od ostatních nekomunistických stran, k demisi se sociální demokracie nepřipojila.⁵¹

Následně 24. února KSČ zorganizovala celorepublikovou jednohodinovou generální stávkou, které se zúčastnilo přes 2,5 milionů přívrženců komunistické strany. Nátlaková akce měla přinutit prezidenta Beneše k přijetí ministerských demisí.⁵²

Jedinou sociální skupinou, která ve dnech státní krize vyjádřila jasný nesouhlas s pozicí KSČ, byli vysokoškolští studenti. Pod záštitou Ústředního svazu československého studentstva zorganizovali shromáždění a následný pochod na Hrad. Vůdcem studentského pochodu se stal Emil Ransdorf. Podobně pod vedením profesorky Růženy Vackové demonstrovali katoličtí studenti. Demonstrace byla 25. února rozehnána oddíly SNB a zúčastnění studenti byli v okolí Hradu zbiti a zatýkáni.⁵³

Dne 25. února došlo k zániku již limitované pluralitní demokracie. Beneš, v této době již vážně nemocný, nedokázal komunistickému nátlaku nadále vzdorovat. V krizových dnech do prezidentské kanceláře přišlo 5327 telegramů, ve kterých zasilatelé žádali přijetí demise apouze 150 telegramů žádající opak.⁵⁴ Po návštěvě Klementa Gottwalda, který vyhrožoval případnou krvavou formou převzetí moci, demisi ministrů nakonec přijal. Hubert Ripka později v pamětech uvedl: „Byli jsme zdrceni. Nikdo z nás nemohl pochopit, co způsobilo tak náhlou změnu v prezidentově stanovisku.“⁵⁵ Na Václavském náměstí již očekával Gottwaldův příjezd od prezidenta stotisícový dav stoupců KSČ. Pokud by prezident demisi nepřijal, byl dav připraven zahájit pochod na Hrad a požadovat Benešovu abdikaci. V 17:00 Gottwald vystoupil před jásající shromáždění a ve svém projevu charakterizoval budoucnost Československa jako „Šťastný domov všeho pracujícího lidu“.⁵⁶

Komunisté tak využili situace, aby z vlády vytlačili demokraty, které označili za protivládní pučisty usilující o rozvrácení republiky, fakticky převzali moc ve státě. Nová

⁵¹ DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš – Politická biografie českého demokrata*, Praha 2008, s. 662.

⁵² Tamtéž, s. 669.

⁵³ RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl, *Československo v proměnách komunistického režimu*, Praha 2010, s. 152-155.

⁵⁴ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 167.

⁵⁵ RIPKA, Hubert, *Únorová tragédie*, Praha 1995, s. 259.

⁵⁶ RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl, *Československo v proměnách komunistického režimu*, Praha 2010, s. 157.

dvaceti pětičlenná vláda byla tvořena třinácti ministry z řad KSČ, čtyřmi sociálními demokraty, dvěma nestraníky, dvěma lidovci, dvěma zástupci národních socialistů, jedním příslušníkem demokratické strany a jedním zástupcem Strany slobody.

1.2 Vývoj československé žurnalistiky po druhé světové válce

Ve druhé kapitole stručně nastíním vývoj žurnalistiky v Československu po druhé světové válce. Zaměřím se na situaci po 18. květnu 1945, kdy došlo k zastavení vydávání veškerých periodik, kromě listů patřících politickým stranám, a na nastolení nových pravidel pro jejich opětovné povolení. Dále stručně nastíním vývoj dvou analyzovaných periodik Rudého práva a Svobodných novin.

1.2.1 Žurnalistika v poválečném Československu

Československý periodický tisk v období po druhé světové válce prošel několika zásadními změnami. Dne 18. května 1945 bylo zastaveno vydávání veškerého tisku, kromě periodik patřících stranám Národní fronty. Ostatní deníky buď zanikly, například deník Národní politika či německá a pronacistická periodika, nebo byly nuceny změnit název. Lidové listy začaly vycházet pod názvem Lidová demokracie, České slovo se přeměnilo ve Svobodné slovo, Lidové noviny, které přešly v roce 1945 ze soukromého vlastnictví pod Sdružení kulturních organizací, se nově nazývaly Svobodnými novinami atd. Naopak některé tituly, které nevycházely či vycházely pouze ilegálně za války, byly opět obnoveny – například Rudé právo, Právo lidu či Národní osvobození.⁵⁷ Zároveň došlo ke změnám ve vlastnických právech. Nově bylo právo vlastnit noviny zapovězeno jednotlivcům, jelikož dle bývalého předsedy Národního svazu novinářů, Františka Bauera, tisk nemá sloužit komerčním a osobním zájmům vydavatele, ale má být majetkem národa. Tudíž se nemůže stát předmětem výdělečného podnikání jednotlivců či skupin, ale má sloužit lidu. Nově směly o povolení vydávat periodikum žádat pouze politické strany, státní úřady, veřejnoprávní instituce nebo celonárodní organizace. Debaty na téma poválečné rehabilitace tisku vedli představitelé jednotlivých politických stran již v dubnu v rámci košického vládního programu, kdy došlo k všeobecné shodě na zákazu nezávislého tisku. K rozhodnutí prvotně přispěla zkušenost s vydavatelskou praxí první republiky – tisk údajně přispěl ke krizi v předválečném Československu. Druhým důvodem bylo zneužívání periodik k propagandistickým účelům na okupovaném území.⁵⁸

Veškerá periodika spadala pod nově vzniklé Ministerstvo informací, které tak nahradilo Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady, fungující za Protektorátu. V čele Ministerstva informací stál Václav Kopecký, jeden z čelních představitelů gottwaldovské KSČ a hlavní stranický ideolog. Na důležité posty dosazoval známé umělce. Ivanu Olbrachtovi přidělil

⁵⁷ KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010, s. 116.

⁵⁸ BEDNAŘÍK, Petr, *Český tisk v letech 1945-1948*, in: Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Reifová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.), *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*, Praha 2004, s. 133.

rozhlasový odbor, František Halas spravoval publikační odbor, Vítězslav Nezval vedl filmový odbor apod. Pod Ministerstvo informací spadaly čtyři odbory: propagační, agitační, kulturní a tiskový. Nejdůležitější složky, odbory propagační a kulturní, vedl poválečný šéfredaktor Rudého práva, Gustav Bareš.⁵⁹

Zájem o vydávání periodik byl v poválečném Československu obrovský. Nástrojem pro regulaci tisku se tak stal vážný nedostatek papíru, zapříčiněn ochromením dvou významných papíren v pohraničí – ve Větrní u Českého Krumlova a v České Kamenici. Obě se potýkaly s personálními problémy (většina zaměstnanců byla německé národnosti) a s nedostatečnými dodávkami uhlí. Dodávky papíru ze Slovenska pro změnu komplikovala poničená infrastruktura. Situaci měla vyřešit nově vzniklá komise pro věci tisku a papíru, která v červnu 1945 stanovila rozsah periodik – žádné číslo nesmělo překročit počet čtyř stran, dále byla zakázána večerní a pondělní vydání. Na rozdíl od velkých měst, kde deníky vycházet směly, v pohraničních oblastech byl povolen pouze deník Národní fronty. Ke konci roku 1945 se situace vyhrotila natolik, že došlo k úplnému zastavení vydávání periodik a od 1. prosince byl každý, kdo chtěl nadále periodikum vydávat, povinen podat oficiální žádost. Bylo tedy pouze na Ministerstvu informací, která periodika budou moci být vydávána.⁶⁰

V roce 1946 vycházelo v Praze těchto deset deníků: stranická periodika – Rudé právo (Komunistická strana Československa), které vycházelo největším nákladem 500 000 výtisků, Svobodné slovo (Československá strana národně socialistická), Právo lidu (Československá sociální demokracie), Lidová demokracie (Československá strana lidová), dále deníky zájmových uskupení – Svobodné noviny (Sdružení kulturních organizací), deník Práce (Revoluční odborové hnutí), Zemědělské noviny, Mladá fronta, Obrana lidu a Národní osvobození. Celkově došlo ke snížení počtu vydávaných periodik. Na rozdíl od roku 1938, kdy vycházelo 150 deníků, roku 1945 se jednalo již jen o 31. V květnu roku 1946 pak vznikl Sbor pro věci periodického tisku, který podléhal Ministerstvu informací, jehož členové sboru byli zástupci jednotlivých politických stran a zájmových uskupení.⁶¹

Mezi lety 1945 a 1948 nebyla na rozdíl od válečného období uplatňována cenzura, přesto docházelo ke sporům mezi komunistickým vedením Ministerstva informací a nekomunistickým tiskem. V reakci na prozápadně orientovaný týdeník *Obzory*, který kritizoval socialismus a postup při odsunu Němců, navrhl Kopecký opětovné obnovení

⁵⁹ KNAPÍK, Jiří, *V zajetí moci: kulturní politika, její systém aktéři 1948–1956*, Praha 2006, s. 28.

⁶⁰ KAPLAN, Karel, *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956*, Praha 1994, s. 8.

⁶¹ KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010, s. 116.

předběžné cenzury. Gottwald návrh zamítl s odůvodněním, že by šlo o návrat k nedemokratickým metodám a redakci *Obzorů*, kam patřil mj. Pavel Tigrid, Ivo Ducháček či Karel Brušák, jen veřejně pokáral.⁶²

Dne 5. prosince 1947 došlo k zřízení kontrolního oddělení v rámci Ministerstva informací, jehož úkolem bylo sledovat veškerý tisk a případné přestupky předat ke stíhání Ministerstvu vnitra. Po komunistickém převratu v únoru 1948 KSČ získala absolutní nadvládu nad sdělovacími prostředky a většina nekomunistických periodik byla zakázána. Výjimku tvořily ústřední deníky či tisk pro funkcionáře. Veškeré pravomoci přešly pod tiskový odbor ÚV KSČ. Po převratu bylo zrušeno 570 titulů, velké tiskárny byly znárodněny.

1.2.2 Lidové noviny

Periodikum poprvé vyšlo již v roce 1893, ideově bylo v těsném sepětí s osobnostmi Hradu. Svého rozkvětu dosáhlo v prezidentském období T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. Postavení novin se změnilo za okupace, kdy byly tiskové podniky obsazeny říšskou správou. Tehdejší šéfredaktor Karel Klíma byl roku 1941 nahrazen Leopoldem Zemanem, který s Němci kolaboroval, a tím citelně poškodil reputaci periodika. Po válce z rozhodnutí takzvané Košické vlády nesměly „v osvobozené republice vycházet tytéž noviny jako před válkou a v okupaci, které se zkompromitovaly psaním ve prospěch okupantů, spoluprací s nacisty, schvalováním nacistických zločinců a hanobením Sovětského svazu“.⁶³ Proto původní název – Lidové noviny – byl přetvořen na Svobodné noviny. Druhá změna v redakci periodika se týkala vlastníka. Lidové noviny za okupace vlastnil emigrant Jaroslav Stránský a nikoli politická strana či společenská organizace. To umožnilo Kopeckému, aby vydávání Lidových novin 17. dubna 1945 zastavil. Tehdejším šéfredaktorem byl Eduard Bass, který následně po zastavení novin založil Sdružení kulturních organizací, které převzalo vlastnictví periodika, a to nyní již pod novým názvem – Svobodné noviny – mohlo opět začít vycházet. Novým šéfredaktorem se stal Ferdinand Peroutka. Ten byl ve svých politických názorech vyhraněnější než jeho předchůdce a v úvodnicích otevřeně kritizoval „poklonkování“ Sovětskému svazu, čímž stavěl periodikum do složité situace. Rudé právo zahájilo proti Peroutkovi kampaň, která obviňovala jeho periodikum z publikace „nekonstruktivní kritiky“. Peroutka byl z postu šéfredaktora sesazen 24. února 1948, den poté byl vyloučen ze Svazu českých novinářů a nakonec emigroval. Jeho následovníkem se stal Jan Drda, novým vlastníkem periodika se stal Syndikát českých

⁶² BEDNAŘÍK, Petr, *Český tisk v letech 1945-1948*, in: Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Reifová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.), *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*, Praha 2004, s. 134.

⁶³ PERNES, Jiří, *Svět Lidových novin 1893–1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Praha 1993, s. 109–114.

spisovatelů a Svobodné noviny se navrátily ke svému původnímu názvu – Lidové noviny. S původním deníkem již neměly nic společného, na stránkách se objevovaly oslavné ódy na J. V. Stalina a K. Gottwalda. Periodikum však vycházelo kvůli vleklým finančním problémům jen do 8. února 1952.⁶⁴

1.2.3 Rudé právo

Rudé právo poprvé vyšlo 21. září roku 1920 původně jako periodikum marxisticky orientovaného křídla sociální demokracie. Změna nastala o rok později po květnovém ustavujícím sjezdu Komunistické strany Československa, kdy se Rudé právo stalo jejím ústředním periodikem. Již od vzniku periodika byly citelně znát ideologický příklon k idejím marxismu a sympatie k Sovětskému svazu. V průběhu druhé světové války byla zakázána veškerá činnost komunistické strany, tedy i vydávání komunistického tisku, včetně Rudého práva. Deník však nadále, v nepravidelných intervalech, vycházel po celou dobu okupace ilegálně. Opětovně se redakce deníku sešla 5. května 1945 v Lidovém domě v Hybernské ulici, následně v neděli 6. května ráno vyšlo první legální číslo, které bylo rozdáváno na barikádách. Šéfredaktorem se stal Vladimír Koucký, kterého po návratu ze Sovětského svazu na postu nahradil Gustav Bareš. Od roku 1945 fungovalo Rudé právo jako ústřední propagandistický nosič postojů strany, proto na něj byly kladeny velké nároky a jeho úroveň byla pečlivě sledována tiskovým oddělením ÚV KSČ. V červnu roku 1948 došlo ke sloučení komunistické strany se sociální demokracií a současně došlo ke zrušení vydávání stranického periodika sociální demokracie – Práva lidu. To posílilo pozici Rudého práva, které se stalo nejdůležitějším periodikem v Československu, pravidelně vycházejícím v rádech statisíců výtisků, v krizových únorových dnech se počet výtisků blížil k milionu. Redakce deníku absolutně podléhala vedení komunistické strany, směla tudíž propagovat marxistická dogmata a poskytovat informace pouze podle pokynů ÚV KSČ. Jen mezi lety 1968 a 1969 se objevil náznak uvolnění, zapříčiněný všeobecným uvolněním režimu v době Pražského jara. Uvolněná atmosféra však neměla dlouhého trvání, již v dubnu 1969, po nástupu Gustava Husáka, došlo k opětovnému zakonzervování režimu ve znamení takzvané normalizace.⁶⁵

⁶⁴ PERNES, Jiří, *Svět Lidových novin 1893–1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Praha 1993, s. 114-120.

⁶⁵ *Naše Rudé právo*, Praha: Rudé právo, 1980, s. 138-153.

Metodologická část

Ve výzkumné části své bakalářské práce se věnuji srovnání interpretací krizových únorových dní na stránkách dvou periodik. Prvním periodikem je Rudé právo, které jsem zvolila ze dvou důvodů. Za prvé ve zkoumané době reprezentuje nejvlivnější a nejrozšířenější deník, a za druhé jde o stranický tisk KSČ, tudíž se u něj dají očekávat silnější sklony k propagandě než u jiných titulů. Druhým vybraným periodikem jsou Svobodné noviny, které jsou na rozdíl od Rudého práva nestranické, jejich vlastníkem je Sdružení kulturních organizací. Svobodné noviny jsem zvolila proto, abych mohla sledovat jejich postupný přerod přicházející s novým šéfredaktorem dosazeným komunistickou stranou. Zaměřuji se na rozdílný způsob interpretace nejvýznamnějších událostí domácí politiky, které vedly ke komunistickému převzetí moci 25. února 1948.

Pro svou analýzu jsem vytyčila jednu hlavní (VO) a tři upřesňující vedlejší výzkumné otázky (VVO) a následně jsem k jednotlivým otázkám utvořila hypotézy. Pomocí kvantitativní obsahové analýzy se budu snažit otázky zodpovědět a vytvořené hypotézy (H) potvrdit nebo vyvrátit.

1.3 Výzkumné otázky

Ústředním tématem výzkumné části je porovnání odlišností v obsahu Rudého práva a Svobodných novin v průběhu krizových únorových událostí a bezprostředně po nich.

VO: Jak se liší obsah Svobodných novin a Rudého práva před, po a během únorové revoluce.

Na vytyčenou otázku budu nahlížet z tří různých pohledů. Budu sledovat jakou důležitost a jak velký prostor periodika věnovala informacím o klíčových událostech. Zaměřím se na to, zda se informace dostaly na titulní strany periodik, jaký počet článků a v jakém rozsahu o nich byl napsán či zda byly články doplněny i obrazový materiál.

VVO1: Jaký prostor a jaká důležitost je věnována vybraným tématům: změny v SNB, podání demise dvanácti ministrů, sjezd závodních rad, studentské stávkové, přijetí demise prezidentem Benešem a následný Gottwaldův projev na Václavském náměstí.

Dále se zaměřím na způsob, jakým o vybraných tématech periodika informují. Ve vybraných článcích se pokusím určovat, kdy se jedná o čistě informativní zpravodajství, a kdy již autor používá styl angažované žurnalistiky.

VVO2: Prezentují se vybraná periodika angažovanou žurnalistikou nebo zpravodajstvím?

Ve třetím případě budu zkoumat způsob, jakým se periodika zabývají komunistickou opozicí a zda nechávají prostor jejím názorům či nikoli. Nakonec se zaměřím na valenci příspěvků.

VVO3: Lze nalézt diferenci mezi nahlížením na opozici ve stranickém Rudém právu a nestraničských Svobodných novinách? Nechávací periodika opozici prostor pro vyjádření? S jakou valencí o ní referují?

1.4 Hypotézy

Předpokládám, že již v průběhu komunistického převratu se na stránkách Svobodných novin budou vyskytovat prokomunisticky laděné články od komunisticky smýšlejících redaktorů a po odstranění Ferdinanda Peroutky z postu šéfredaktora a nástupu Jana Drdy na jeho místo očekávám stále větší podobnost v obsahu obou periodik.

H1: Po změně šéfredaktora Svobodných novin se budou rozdíly mezi periodiky stírat.

Očekávám, že oba deníky budou věnovat přibližně stejnou pozornost klíčovým událostem komunistického převratu. Diferenci očekávám u tématu studentských protestních pochodů. Předpokládám, že Rudé právo bude tuto událost na rozdíl od Svobodných novin přehlížet. Vzhledem k propagandistickému charakteru stranického tisku očekávám, že Rudé právo bude více pracovat s fotografickým materiálem než Svobodné noviny.

H2: Oba deníky budou věnovat přibližně stejnou pozornost vytyčeným událostem. Rudé právo bude více pracovat s fotografickým materiálem než Svobodné noviny.

Dle mého názoru bude Rudé právo po celé zkoumané období vykazovat větší míru angažované žurnalistiky na rozdíl od Svobodných novin, kde nejprve očekávám více informativního zpravodajství a po dosazení Jana Drdy a s nuceným odchodem komunistům nepohodlných novinářů postupný příklon k angažované žurnalistice.

H3: V prvních dvou etapách výzkumu budou Svobodné noviny vykazovat větší dávku objektivitv než Rudé právo, v třetí etapě výzkumu se rozdíly budou stírat.

Předpokládám, že v obou případech budou periodika o komunistické opozici informovat. V případě Rudého práva však konstantně očekávám nedostatek prostoru pro vyjádření jejích názorů. V případě nestraničských Svobodných novin předpokládám, že

v prvních dvou zkoumaných obdobích budou uveřejňovány výroky všech stran Národní fronty. Následně po nástupu Jana Drdy lze očekávat postupné sblížení obsahu i způsobu informování o událostech obou zkoumaných deníků.

H4: V Rudém právu opozice dostává menší prostor pro vyjádření než v případě Svobodných novin.

1.5 Výzkumná metoda

Pro výzkum obsahu určených periodik jsem zvolila kvantitativní obsahovou analýzu, která umožňuje zpracování a následnou interpretaci většího množství dat v širším časovém horizontu. Výhodou zvolené metody je její strukturovanost, díky které jsou výsledky snadněji ověřitelné. Metodu jsem převzala od Klause Krippendorffa, který ve své studii *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* podrobně charakterizuje postup obsahové analýzy.⁶⁶ Do výzkumného vzorku pro analýzu řadím všechny články publikované ve Svobodných novinách a Rudém právu ve vymezeném období, které se zabývají vrcholnou domácí politickou situací a vztahují se k tématům popsaným v teoretické části bakalářské práce. Zkoumané období, od 13. února do 3. března 1948, jsem rozdělila do tří etap.

1. etapa	13. – 20. únor 1948
2. etapa	21. – 26. únor 1948
3. etapa	27. únor – 4. březen 1948

První etapu rámcují dvě události, stížnost vlády ministerstvu vnitra ohledně sesazení osmi obvodních velitelů SNB, kteří nebyli členy KSČ a podání demise dvanácti ministrů v reakci na neanulování těchto personálních změn. Etapa zachycuje politické napětí v kontextu vyostřování sporů v Národní frontě bezprostředně před klíčovými událostmi. Zaměřovat se budu převážně na články týkající se SNB. Druhá etapa zahrnuje období od podání demise až po její přijetí prezidentem Benešem dne 25. února. Z hlediska periodik nejvýznamnější událostí druhé etapy je personální změna ve vedení Svobodných novin – na místo Ferdinanda Peroutky nastupuje Jan Drda. V této etapě se soustředím na příspěvky týkající se samotného průběhu převratu. Třetí etapa mapuje politickou situaci bezprostředně po přijetí demise a následné rekonstrukci vlády. V této části výzkumu se zaměřím na interpretaci předešlých událostí po převzetí moci komunisty v obou periodikách.

⁶⁶ KRIPPENDORFF, Klaus, *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, London 2013.

1.6 Kódovací kniha

Nashromážděné příspěvky splňující podmínky výzkumného vzorku pro potřeby obsahové analýzy zakóduji pomocí vytvořené kódovací knihy. S ohledem na výzkumné otázky bude výzkum probíhat ve dvou rovinách. Po zařazení článku k příslušnému periodiku a do příslušného období, v kterém článek vychází, se zaměřím na to, o jakém tématu článek pojednává. V případě, že příspěvek obsahuje informace o více zkoumaných událostech, zakóduji ho podle té, které je v článku věnováno nejvíce prostoru. Následně se zaměřím na umístění článku, jeho délku a zda článek doplňuje obrazová příloha.

1. Významová rovina

1.1 Periodikum:

1. *Rudé právo*
2. *Svobodné noviny*

1.2 Zkoumaná etapa:

1. *13. – 20. únor*
2. *21. – 26. únor*
3. *27. únor – 4. březen*

1.3 Téma článku:

1. *SNB*
2. *podání demise*
3. *studentské stávky*
4. *sjezd závodních rad*
5. *přijetí demise a nová vláda*
6. *Národní fronta*
7. *jiné*

1.4 Umístění článku:

1. článek je umístěn na *titulní straně*
2. příspěvek se vyskytuje na *2. – 3. straně*
3. článek je umístěn na *4. straně a dále*

1.5 Rozsah článku:

1. kratší článek v rozsahu *odstavce*
2. příspěvek zabírá *větší část stránky*
3. příspěvku je věnována *celá strana*

1.6 Fotografická příloha:

1. článek je *doplňen obrazovou přílohou*
2. článek *není doplňen obrazovou přílohou*

V druhé fázi výzkumu se zaměřím na míru objektivitu v příspěvcích. Ačkoli Denis McQuail uvádí, že absolutní objektivita je nedosažitelná, vytyčil základní kritéria, podle kterých lze míru objektivitu určit.⁶⁷ Nejdůležitějším předpokladem je vyloučení subjektivního pohledu a nutnost oddělování názorů autora od jasně daných faktů. Neméně důležitým faktorem objektivitu je absence stranění a dostatečný prostor pro pluralitu názorů. Nejprve se ve svém výzkumu zaměřím na to, zda je v jednotlivých příspěvcích přítomen názor autora či nikoli. Následně se budu soustředit na příspěvky týkající se komunistické opozice, u kterých se budu snažit určit jejich valenci.

2. Rovina objektivitu

2.1 Objektivita:

1. *je přítomen názor autora*
2. *Není přítomen názor autora*

⁶⁷ McQUAIL, Denis, *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha 2002, s. 172–175.

2.2 Opozice:

1. článek *obsahuje informace* o komunistické opozici
2. článek *neobsahuje informace* o komunistické opozici

2.3 Valence:

1. *Pozitivní*
2. *Negativní*
3. *neutrální*

Analytická část

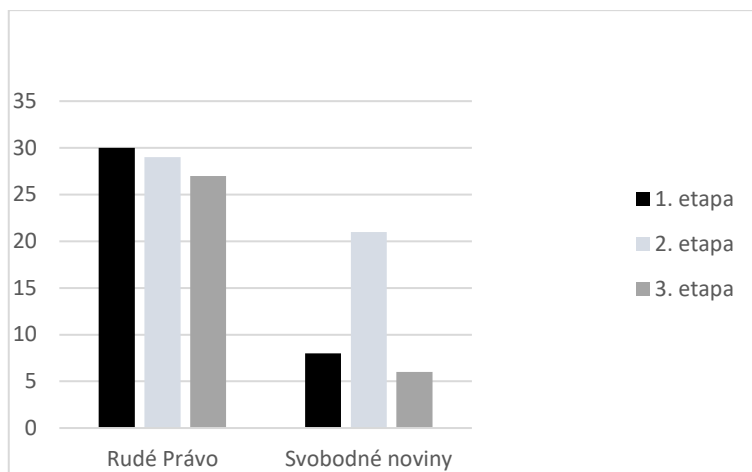
1.7 Kvantitativní rovina

V první fázi výzkumu se zaměřuji na rozdílnost periodik Svobodné noviny a Rudé právo v přístupu ke klíčovým událostem krizových únorových dní. Zaměřuji se na četnost jednotlivých vytyčených témat publikovaných ve zvolených periodicích a na prostor, který byl těmto tématům věnován. Dále analyzuji, zda byly příspěvky umístěny na titulní strany periodik a následně zda byly doplněny o obrazovou přílohu či nikoli.

Ve zkoumaném období vycházely Svobodné noviny a Rudé právo denně kromě pondělí. Víkendová vydání proto byla zpravidla obsáhlejší. Rudé právo vycházelo v rozsahu čtyř stran, nedělní výtisky měly nejčastěji šest stran. Běžné vydání Svobodných novin vycházelo v rozsahu šesti stran, sobotní a nedělní jich pak zpravidla čítala osm až dvanáct. Na rozdíl od Rudého práva na titulní straně Svobodných novin každý výtisk zahajoval úvodník. V případě obou periodik každý výtisk zakončovala sportovní rubrika a inzerce. Jednou týdně, většinou v nedělních výtiscích, vycházely obsáhlejší kulturní a literární rubriky a speciální rubrika určena ženám a dětem.

Ke zvolené analýze jsem použila 18 výtisků Svobodných novin a 19 vydání deníku Rudé právo. Nerovnost v počtu je zaviněna speciálním výtiskem, publikovaným v pondělí 23. února, jako zvláštní vydání. Z celkového počtu 37 jednotlivých výtisků splnilo podmínky pro zařazení do výzkumného vzorku 121 publikovaných článků. Z Rudého práva pochází 86 příspěvků a 35 z periodika Svobodné noviny.

Z grafu č. 1 je viditelné, že se obě periodika ve zkoumaném období vytyčenými tématy zabývala. Větší prostor domácí politice na svých stránkách konstantně věnovalo stranické Rudé právo, Svobodné noviny z počátku naopak více reflektovaly zahraniční situaci a domácí politice v prvním období věnovaly pouze osm článků na rozdíl od třiceti publikovaných ve stejném časovém období ve stranickém Rudém právu. V druhé zkoumané etapě je již počet článků týkajících se domácí politické situace srovnatelný u obou periodik. V případě Rudého práva se jedná o 29 příspěvků a v případě Svobodných novin o 21 příspěvků. V třetím zkoumaném období je viditelný značný propad zájmu nestranických Svobodných novin. Na rozdíl od Rudého práva, které publikovalo 27 příspěvků, ve Svobodných novinách na vybraná témata vyšlo již pouze 6 článků.

Graf č. 1: Publikace tematických článků v jednotlivých obdobích.

V prvním období podmínky výzkumného vzorku splňuje 37 příspěvků. Z celkového počtu bylo 30 příspěvků prezentováno v Rudém právu a 7 ve Svobodných novinách. Obě periodika se nejvíce zabývala ze sledovaných témat změnami ve vedení SNB, narůstajícími spory mezi členy Národní fronty a připravovanému sjezdu závodních rad. Srovnání četnosti analyzovaných příspěvků dokazuje, že se na vytyčená témata týkající se domácí politické scény více zaměřovalo Rudé právo. Probíhající diskuse v Národní frontě o odvolání velitelů pražské SNB reflektovaly obě periodika s podobnou četností. Rudé právo v daném období publikovalo na toto téma tři příspěvky, Svobodné noviny situaci reflektovaly ve dvou člancích.

Druhým tématem zpracovávaným oběma periodiky se stala příprava sjezdu závodních rad, přičemž Rudé právo v analyzovaných šesti výtiscích prezentovalo celkem jedenáct článků, Svobodné noviny reflektovaly chystaný sjezd pouze ve třech člancích.

Nejčetnější zastoupení ve výtiscích obou periodik měly příspěvky týkající se Národní fronty a jejich členů. Stranické Rudé právo na svých stránkách nejčastěji prezentovalo příspěvky týkající se opoziční lidové strany a národních socialistů. Svobodné noviny reflektovaly situaci v NF ve třech člancích, přičemž všechny se týkaly obecně situace okolo vnitropolitické krize.

V druhém období periodika celkem prezentovala 50 k tématům se vztahujících příspěvků, 29 pocházelo z Rudého práva a 21 publikovaly Svobodné noviny. Nejčetněji zpracovávanými tématy v krizových dnech byly v případě Rudého práva přijetí demise prezidentem republiky a krize Národní fronty, kterým periodikum věnovalo 14 příspěvků. Podobný prostor těmto tématům nechávaly i Svobodné noviny, které témata zpracovala v 8 příspěvcích. V této etapě také nadále zůstalo ve středu zájmu téma sjezdu závodních rad, které

periodika zpracovala v sedmi člancích. Diference se objevuje u tématu studentských protestních pochodů konaných 23. a 25. února. Rudé právo tyto události nereflektovalo ve zkoumaných obdobích v žádném příspěvku, na rozdíl od Svobodných novin, které události ve dvou příspěvcích zmiňují.

Ve třetí výzkumné etapě lze spatřit velkou rozdílnost v počtu příspěvků týkajících se vrcholné domácí politiky. Zatímco v případě Rudého práva lze pozorovat konstantní zájem o domácí politickou situaci, periodikum v posledním období výzkumu publikovalo 27 příspěvků, u Svobodných novin lze sledovat pokles zájmu, ve zmíněném období na stránkách nestraničského deníku bylo publikováno 6 článků. Zjevná diference nastává po uskutečnění převratu. Na rozdíl od Rudého práva, které přijetí demise prezidentem republiky a následnou rekonstrukci vlády rozebírá v 17 příspěvcích, z toho 10 bylo publikováno ve třetí etapě, Svobodné noviny informují o nastávajících událostech pouze v 5 člancích, z toho čtyři byly publikovány v druhém období, tedy v průběhu událostí. Ve třetí etapě Svobodné noviny o přijetí demise publikovaly pouze jeden příspěvek.

Do výzkumu bylo zařazeno i 20 příspěvků týkajících se jiných témat než šesti předem vytyčených, ale zároveň splňujících podmínku pro zařazení do výzkumného vzorku – článek týkající se vrcholné domácí politiky. Periodikum Rudé právo z celkového počtu 15 příspěvků věnovaných jiným tématům v šesti rozebíralo přípravu, průběh a výsledek stávky, která proběhla 24. února. Dále se v pěti příspěvcích zabývala celostátním sjezdem rolníků a zbylé čtyři příspěvky patřily tvorbě akčního výboru Národní fronty. Svobodné noviny na svých stránkách publikovaly dva příspěvky zabývající se nástupem akčních výborů Národní fronty, dva příspěvky zabývající se sjezdem rolníků a jeden článek informující o průběhu stávky.

	Rudé Právo	Svobodné noviny	Celkový součet
1 – SNB	8	5	13
2 - podání demise	3	4	7
3 - studentské stávky	0	2	2
4 - sjezd závodních rad	18	5	23
5 - přijetí demise	17	5	22
6 - Národní fronta	25	9	34

7 – jiné	15	5	20
Celkový součet	86	35	121

Tabulka č. 1: Četnost jednotlivých témat publikovaných v periodících

Diference lze sledovat v umístění příspěvků na titulní strany. Z výzkumu vyplývá, že v prvním období Rudé právo prezentovalo na titulní straně příspěvky o domácí politické scéně a zpravodajství ze světa umisťovalo zpravidla na druhou a třetí stranu. V případě Svobodných novin v prvním období na titulní straně lze nalézt spíše příspěvky zaměřené na situaci v zahraničí. V průběhu samotných krizových dní se rozdíly stírají, obě periodika přikládají domácí politické scéně nejvyšší důležitost a umisťují příspěvky na titulní strany. V závěrečné etapě v případě Rudého práva zůstává konstantní orientace převážně na domácí politiku, v případě deníku Svobodné noviny se opět primární zájem o politickou situaci z titulních stran postupně vytrácí. Z celkového součtu 86 příspěvků publikovaných v Rudém právu bylo 47 umístěno na titulní straně, 35 na druhé a třetí a zbylé 4 se nacházely dále v periodiku. V případě Svobodných novin z celkového počtu 35 příspěvků lze nalézt 13 na titulní straně a 22 v rozmezí druhé a třetí strany.

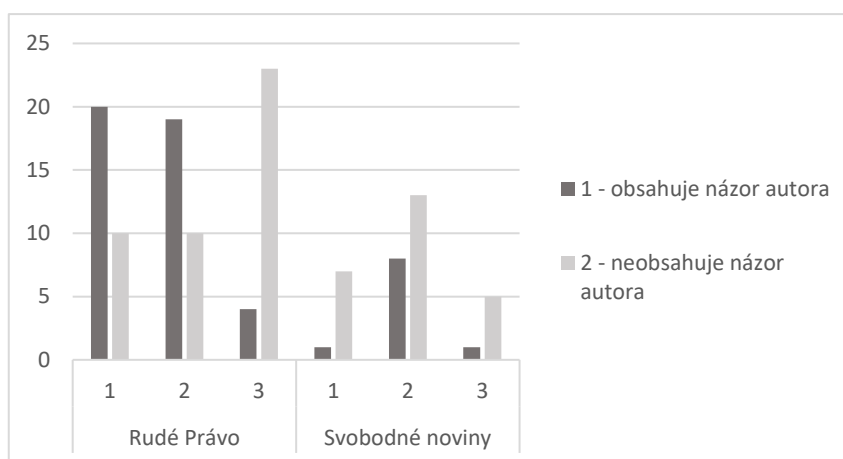
Znatelný rozdíl je také v rozsahu příspěvků. Pro Rudé právo jsou charakteristické spíše kratší články v rozsahu odstavců, v průměru věnuje Rudé právo jednu stranu pěti až sedmi různým tématům. V případě svobodných novin se jedná o dvě až čtyři témata prezentovaná na jedné straně. Rozsah příspěvků zaměřených na jedno téma se zpravidla pohybuje okolo půlstrany. Odlišnost lze spatřit i v práci periodik s obrazovými přílohami. Rudé právo analyzované příspěvky doplnilo dvanácti fotografickými přílohami, Svobodné noviny s fotografickým materiálem ve zkoumaném období nepracovaly. Periodikum doplňovalo jednotlivá vydání spíše kresebnými příspěvky, analyzované články však obrazovým materiálem v případě druhého periodika doplněny nebyly.

1.8 Obsahová rovina

Po analýze článků z hlediska četnosti témat a jim přiděleného prostoru v jednotlivých výtiscích se zaměřuji na rovinu obsahovou. V první fázi se zabývám objektivitou příspěvků publikovaných periodiky, příspěvky třídím podle toho, zda obsahují názor autora či nikoli, tedy zda vykazují znaky angažované žurnalistiky nebo zpravodajství. Dále se zaměřuji na referování periodik o opozici, určuji, zda se o opozici zmiňují a zda nechávají prostor pro její vyjádření.

Následně se zaměřuji na valenci, s jakou o opozici periodika referují, jaké pro ni používají označení a zda v kontextu s ní používají citově zabarvené či neutrální výrazové prostředky.

Jak je zřejmé z grafu, příspěvky s prvky subjektivity lze častěji spatřit u stranického Rudého práva, které se konstantně v celém zkoumaném období prezentuje více angažovanou žurnalistikou než nestraničné periodikum. V první a druhé etapě je počet článků publikovaných Rudým právem, ve kterých lze nalézt subjektivní prvky výrazně větší než v třetím zkoumaném období. V prvních dvou obdobích se jedná celkem o 39 příspěvků z 86. Ve třetím zkoumaném období lze spatřit prvky subjektivních názorů jen ve čtyřech případech. V případě Svobodných novin počet příspěvků s prvky angažované žurnalistiky publikovaný ve Svobodných novinách vzrůstá během krizových únorových dní, tedy v druhé zkoumané etapě, kdy z celkového počtu 35 příspěvků prvky subjektivity lze spatřit u osmi, v první a třetí etapě již jen celkem ve dvou případech.

Graf č. 2: Objektivita v publikovaných příspěvcích

Dalším krokem mého výzkumu je analýza způsobu referování periodik o opozici komunistické strany. V první fázi jsem určila, zda periodika v člancích opozici zmiňují a následně jsem se zaměřila na valenci příspěvků.

Rudé právo dle předpokladu ve svých příspěvcích zmiňovalo opozici častěji než v případě nestraničných Svobodných novin. Straničné periodikum zmiňovalo opozici ve všech zkoumaných obdobích vždy ve více než 75 % svých příspěvků. Svobodné noviny v prvním zkoumaném období zmiňují opozici v 63 % svých článků, v druhém výzkumném období pouze ve 29 % a ve třetím období v 66 % příspěvků. Z celkového počtu 86 příspěvků zmiňujících opozici Rudé právo neposkytlo prostor pro vyjádření opozice v žádném z nich na rozdíl od Svobodných novin, které publikovaly vyjádření komunistické opozice v pěti případech,

přičemž 4 příspěvky se týkají prvního období a 1 příspěvek vznikl na počátku druhého. Ve třetím zkoumaném období již Svobodné noviny prostor pro vyjádření opozici neposkytly.

Z hlediska valence se Rudé právo v průběhu výzkumného období vůči opozici radikalizuje. V první etapě na stránkách stranického periodika lze nalézt 10 % příspěvků s neutrální valencí, v druhé etapě, tedy v krizových dnech již jen 3,5 % a v období po přijetí demise prezidentem republiky Rudé právo nepublikovalo ani jeden neutrálně zabarvený článek týkající se opozice. V případě Svobodných novin lze pozorovat změnu s příchodem Jana Drdy na post šéfredaktora v průběhu krizových dní. V první etapě lze označit všech 63 % příspěvků za neutrální. V druhé etapě je již patrné přejímání komunistické rétoriky i na stránkách tohoto nestranického periodika. Svobodné noviny v tomto období publikovaly 28 % příspěvků s negativní valencí. Ve třetím období se negativní valence objevuje již u 66 % příspěvků publikovaných na stránkách nestranického periodika.

Diferenci mezi periodiky v referování o opozici lze pozorovat nejvíce v prvním zkoumaném období. Rudé právo v této etapě zatím nejčastěji nepřímou kritizuje postup ostatních stran Národní fronty a obviňuje tyto strany ze snahy o vyvolání státní krize jak je zřejmé z příspěvku publikovaného 18. února s názvem *Komunistická strana vyzývá k bdělosti a pohotovosti*, ve kterém Rudé právo publikuje stanovisko předsednictva KSČ k situaci: „Vládní představitelé druhých stran, chápající se různých podružných otázek a zřejmých záminek, sáhli však k tomu, aby znemožňovali činnost vlády zřejmě s úmyslem, vyvolati nečekaně otevřenou vládní krizi“.⁶⁸ Za záměr Rudého práva v prvním zkoumaném období by se dala označit snaha o zdiskreditování jednotlivých opozičních stran. V této etapě tak lze na stránkách stranického periodika nalézt nejčastěji příspěvky s informacemi o přestupu členů jiných stran do strany komunistické, například článek s názvem *Od ledna přestoupilo 215 členů ze stran nár. soc. a lidové*,⁶⁹ či příspěvky kritizující jednání jednotlivých stran či jejich zástupců, příkladem může být článek s názvem *Na pranýř: Štvaný nár. soc. plakát v K. Varech*.⁷⁰ Svobodné noviny se v prvním zkoumaném období na rozdíl od Rudého práva prezentují neutrálním zpravodajstvím. Nepoužívají citově zabarvené výrazy a názvy příspěvků jsou v jejich případě pouze informativní.

⁶⁸ RUDÉ PRÁVO, *Komunistická strana vyzývá k bdělosti a pohotovosti*, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*. Praha, 18. 2. 1948, roč. 28, č. 41, s. 1.

⁶⁹ RUDÉ PRÁVO, *Od ledna přestoupilo 215 členů ze stran nár. soc. a lidové*, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*. Praha, 18. 2. 1948, roč. 28, č. 41, s. 1.

⁷⁰ RUDÉ PRÁVO, *Na pranýř: Štvaný nár. soc. plakát v K. Varech*, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*. Praha, 18. 2. 1948, roč. 28, č. 41, s. 1.

Od počátku druhé výzkumné etapy, tedy po podání demise dvanácti opozičních ministrů, se na stránkách stranického periodika výrazové prostředky týkající se referování o opozici mění. Dne 22. února se v periodiku poprvé objevuje výraz „reakce“. Nové pojmenování lze nalézt v titulním článku s názvem *Lid má pevnou vůli a dosti síly, aby zabránil návratu agentů domácí a zahraniční reakce do vlády a aby zabezpečil další klidný, pokojný a svobodný vývoj republiky*.⁷¹ Výraz se objevuje též v kratším příspěvku z titulní strany *Chceme vládu Nár. fronty v čele s Klementem Gottwaldem bez reakčních ministrů*⁷² nebo v příspěvku *Buďme připraveni obhájit cíle naší revoluce před útokem reakce*.⁷³ Ve speciálním vydání 23. února následně na titulní straně deník prezentuje článek s názvem *Mobilisace sil dvou milionů odborářů pro vládu Klementa Gottwalda bez zrádců a rozvratníků*.⁷⁴ Označení „zrádci“ a „rozvratníci“ se na stránkách Rudého práva se objevují opakovaně. Tuto rétoriku si Rudé právo uchovává následně i ve třetí výzkumné etapě.

V případě Svobodných novin dochází k přelomu s odchodem Ferdinanda Peroutky 25. února. O události o den později informuje periodikum takto: „Zaměstnanci Svobodných novin po uvážení současné politické situace a v touze zachovat dobrou tradici Lidových novin doporučují sdružení kulturních organizací jako vydavateli listu, aby funkcí šéfredaktora byl pověřen spisovatel Jan Drda.“⁷⁵ Následně došlo i ke změně vlastníka periodika a vydání ze dne 27. února již vyšlo pod patronátem Syndikátu českých spisovatelů. Se změnou na postu šéfredaktora se začíná měnit i charakter periodika. Na počátku druhé etapy sobotní vydání ze dne 21. února zahajuje nestranický úvodník Jaroslava P. Blažka *Zastavte palbu!*, ve kterém autor vyzývá k rozvaze a klidu slovy: „Vzpomeňte na strašné mlčení za okupace, kdy jsme si v podzemí tiskli ruce komunistů – nekomunistů (...) kdy nám, vězněným v onom velkém koncentračním táboře, který se jmenoval Protektorát, byl stejně milý hlas Laušmanův, Pavla Svatého, Nejedlého, Gottwalda, Stránského, Masaryka, Šrámka, Hály.“⁷⁶ Následující den po

⁷¹ RUDÉ PRÁVO, *Lid má pevnou vůli a dosti síly, aby zabránil návratu agentů domácí a zahraniční reakce do vlády a aby zabezpečil další klidný, pokojný a svobodný vývoj republiky*, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, Praha, 22. 2. 1948. roč. 28, č. 45. s. 1

⁷² RUDÉ PRÁVO, *Chceme vládu Nár. fronty v čele s Klementem Gottwaldem bez reakčních ministrů*, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, Praha, 22. 2. 1948. roč. 28, č. 45. s. 1

⁷³ RUDÉ PRÁVO, *Buďme připraveni obhájit cíle naší revoluce před útokem reakce*, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, Praha, 22. 2. 1948. roč. 28, č. 45. s. 2.

⁷⁴ RUDÉ PRÁVO, *Mobilisace sil dvou milionů odborářů pro vládu Klementa Gottwalda bez zrádců a rozvratníků*, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, Praha, 23. 2. 1948. zvláštní vydání roč. 28 s. 1.

⁷⁵ od, *Rozhodnutí zaměstnanců Svobodných novin*, in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 26. 2. 1948, roč. 4, č. 48, s. 2.

⁷⁶ BLAŽEK, Jaroslav, p., *Zastavte palbu!* In: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 21. 2. 1948, roč. 4, č. 44, s. 1.

odchodu Ferdinanda Peroutky, ve čtvrtek 26. února, vychází na titulní straně úvodník nového šéfredaktora Jana Drdy s názvem *Naše politická maturita*, ve kterém se k proběhlým událostem již vyjadřuje takto: „Trhlina vládní krise (...) se před celým národem prudce otevřela do výhledu propastného, do perspektivy zmatku, rozvratu a katastrofy, kterou po způsobu časované bomby nastrojili úkladníci o náš pokojný vývoj“.⁷⁷ Následně 2. března vychází úvodník doktora Viktora Knappa s názvem *Strach z vývoje*, ve kterém popisuje demisi ministrů tří stran jako: „ofensivní politický manévr, jehož pravým účelem byl boj proti historické nutnosti.“⁷⁸ Dále uvádí, že: „vedení těchto tří stran, které se dostávalo čím dále tím zřetelněji na krajní pravici, se domnívalo, že se tímto útokem podaří (...) obnovit předválečnou demokracii buržoasní. Pošetilost tohoto manévru se ukázala z jeho výsledku“.⁷⁹ Svobodné noviny tudíž v třetí výzkumné etapě prezentují opozici jako viníka státní krize a přistupují tím na rétoriku Rudého práva.

Svobodné noviny se od počátku třetí etapy také častěji prezentují angažovanou žurnalistikou. Na svých stránkách s větší četností publikují příspěvky subjektivního charakteru – v prvním deníku vydaném pod vedením Jana Drdy tak již lze nalézt na titulní straně příspěvek s názvem *Radostná manifestace Pražanů: Stotisícové shromáždění oslavilo novou vládu*⁸⁰ či *Ústřední výbor uvítal zprávu o nové vládě*.⁸¹

1.9 Shrnutí

Cílem analytické části mé bakalářské práce bylo zkoumání difference v přístupu periodik Rudého práva a Svobodných novin k únorové krizi v Československu roku 1948. Výzkum probíhal ve dvou rovinách – kvantitativní a obsahové. V kvantitativní rovině jsem se zabývala klíčovými událostmi ovlivňujícími domácí politickou situaci. Zkoumala jsem, zda obě periodika vytyčené události reflektovala, a pokud ano, jakou důležitost jim na svých stránkách přidělovala. Dále jsem se zaměřila, zda k příspěvkům periodika přikládala obrazový materiál.

Závěry výzkumu ukazují, že obě periodika přikládala značnou důležitost probíhajícím událostem ovlivňujícím vrcholnou domácí politiku. Rudé právo i Svobodné noviny publikovaly

⁷⁷ DRDA, Jan, *Naše politická maturita*, in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 26. 2. 1948, roč. 4, č. 48, s. 1.

⁷⁸ KNAPP, Viktor, *Strach z vývoje*, in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 2. 3. 1948, roč. 4, č. 52, s. 1.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Šv, *Radostná manifestace Pražanů: Stotisícové shromáždění oslavilo novou vládu*, in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 26. 2. 1948, roč. 4, č. 48, s. 1.

⁸¹ Čt, *Ústřední výbor uvítal zprávu o nové vládě*, in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 26. 2. 1948, roč. 4, č. 48, s. 1.

se značnou četností příspěvky týkající se vytyčených témat. V případě stranického periodika se jednalo o 86 publikovaných příspěvků, v případě Svobodných novin jsem do výzkumu zařadila 35 příspěvků splňujících požadavky výzkumného vzorku. Obě periodika reflektovala na svých stránkách všechna vytyčená témata s výjimkou studentských protestních pochodů probíhajících 23. a 25. února. Na rozdíl od Svobodných novin, které události zmiňují ve dvou příspěvcích, Rudé právo události zcela přehlíží.

Rudé právo, častěji než Svobodné noviny, umisťovalo zprávy z domácí politiky na titulní strany výtisků. Charakteristické pro stranické periodikum byly kratší příspěvky, častěji doplňované obrazovou přílohou. Na jedné straně se Rudé právo z pravidla zabývalo čtyřmi až šesti tématy. V případě Svobodných novin se jednalo o rozsáhlejší příspěvky, periodikum na jedné straně prezentovalo průměrně dvě až tři témata. Nestranické periodikum z počátku výzkumu nejprve umisťovalo zprávy týkající se domácí situace na druhou a třetí stranu, titulní strana patřila zahraničnímu zpravodajství. Ke změně došlo v krizových dnech, kdy se klíčové události dostávaly na titulní strany i v případě Svobodných novin.

V rovině obsahové jsem se zaměřila na objektivitu příspěvků. Nejprve jsem určila, zda publikované příspěvky obsahují subjektivní názor autora. V druhé fázi jsem se zaměřila na referování periodik o komunistické opozici. Zkoumala jsem, kolik procent článků opozici zmiňuje a zda jí nechává prostor pro vyjádření jejích postojů a názorů. V poslední fázi jsem určovala valenci těchto příspěvků.

Z výzkumu vyplývá, že Rudé právo po všechny zkoumané etapy vykazuje větší míru angažované žurnalistiky než v případě nestranického periodika. V prvních dvou obdobích, tedy bezprostředně před a v průběhu krizových dní lze spatřit u stranického periodika větší počet apelativních subjektivních příspěvků, na rozdíl od třetího období, tedy po přijetí demise a rekonstrukci vlády, ve kterém lze postupně sledovat nárůst informativních příspěvků bez známek subjektivity. Diference je patrná v případě druhého periodika, u něhož v první etapě výzkumu pozorujeme sklon k objektivnímu zpravodajství, subjektivní názor autora se v publikovaných příspěvcích prakticky nevyskytuje. Změna nastává s odchodem Ferdinanda Peroutky a nástupem Jana Drdy na post šéfredaktora a s následnou změnou vlastníka listu, kdy nově periodikum vychází pod patronátem Syndikátu českých spisovatelů. V návaznosti na tyto události lze sledovat postupné stírání rozdílů mezi oběma periodiky. Svobodné noviny se na konci druhé a ve třetí etapě výzkumu začínají prezentovat četnější angažovanou žurnalistikou v příspěvcích.

Ke stírání rozdílů mezi periodiky dochází také v případě způsobu referování o komunistické opozici. Rudé právo zastávající pozici stranického periodika komunistické strany přejímá po všechna tři zkoumaná období stranickou propagandistickou rétoriku. Na jeho stránkách lze nalézt ve většině případů příspěvky s negativní valencí při referování o opozici. Od počátku druhé etapy se na stránky Rudého práva dostává souhrnné označení pro opoziční strany, takzvaná „reakce“ a v kontextu s opozicí periodikum začíná užívat pojmy „rozvratníci“ či „zrádci“.

Závěr

Záměrem předkládané bakalářské práce bylo podrobit analýze reflektování rozhodujících událostí komunistického únorového převratu 1948 v periodických Rudé právo a Svobodné noviny. Na základě učiněných zjištění si práce kladla za cíl určit difference v interpretaci událostí na stránkách zmíněných periodik před, v průběhu a bezprostředně po únorových krizových dnech. K tomu sloužily výzkumné otázky a soubor hypotéz, které jsem verifikovala v analytické části bakalářské práce.

Šetření prokázalo velký zájem o vnitrostátní politiku v případě stranického listu komunistické strany i v případě nestranického periodika. Deníky dle předpokladů na svých stránkách ve zkoumaném období prioritně reflektovaly nejvýznamnější únorové události s relativně stejnou četností. Výjimkou je informování periodik v případě tématu studentských protestních pochodů. Výzkum v souladu s hypotézou potvrdil, že stranický tisk komunistické strany tyto události přehlížel. Šetření dále potvrdilo hypotézu, že Rudé právo bude častěji pracovat s obrazovým materiálem než svobodné noviny.

Z hlediska objektivity došlo k rozporu s předkládanou hypotézou v případě Svobodných novin a jejich příspěvky publikovanými v prvním období výzkumu. Dle hypotézy se očekávalo, že v průběhu první zkoumané etapy se na stránkách nestranického periodika objeví prvky subjektivity či přímo prokomunisticky laděné příspěvky. Výzkum však ukázal, že Svobodné noviny se v prvním období striktně držely objektivního zpravodajství a příspěvky s prvky subjektivity začínají publikovat až ve třetí výzkumné etapě. Výzkum naopak potvrdil předpoklad, že Rudé právo neposkytovalo prostor pro pluralitu názorů na rozdíl od Svobodných novin, které v první fázi poskytovali na svých stránkách prostor pro vyjádření všem stranám. V závěru zkoumaného období, tedy po dosazení Jana Drdy na místo šéfredaktora již prostor pro pluralitu názorů nelze spatřit ani v případě Svobodných novin.

Výzkum potvrdil i předkládanou hypotézu týkající se referování periodik o opozici komunistické strany. Dle předpokladů v případě Rudého práva na jeho stránkách nacházím konstantně po všechna tři zkoumaná období příspěvky s negativní valencí týkající se opozičních stran. U Svobodných novin je znatelný přelom mezi druhým a třetím zkoumaným obdobím, tedy po odchodu Ferdinanda Peroutky. Nejprve periodikum lze označit za opravdu nestranické, avšak počátkem třetí etapy se i na stránkách Svobodných novin začínají objevovat příspěvky s negativní valencí.

Provedený výzkum verifikoval ústřední hypotézu výzkumné části bakalářské práce, podle které zásadní změna v charakteru Svobodných novin proběhla bezprostředně po personální změně na postu šéfredaktora. Po této události se difference mezi stranickým listem komunistické strany a nestranickým periodikem postupně stíraly.

Bakalářská práce rozšiřuje obecné historické bádání popsané v kompilaci literatury na konkrétním případu mediálního prostoru dvou odlišných periodik. Na mé závěry by mohlo navázat několik dalších kvalitativních výzkumů. Potenciál pro další zkoumání vidím v analýze postupné proměny charakteru Svobodných novin z hlediska úvodníků či hloubkové analýze titulních stran periodik.

Seznam grafů

Graf č. 1: Publikace tematických článků v jednotlivých obdobích.

Graf č. 2: Objektivita v publikovaných příspěvcích

Seznam Tabulek

Tabulka č. 1: Četnost jednotlivých témat publikovaných v periodících

Seznam literatury

BEDNAŘÍK, Petr, *Český tisk v letech 1945-1948*, in: Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Reifová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.), *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*, Praha 2004.

BÍLEK, Jan, CÍLEK, Roman, RICHTER, Karel, *Cesty k moci*, Praha 2005.

BLAŽEK, Jaroslav, p., *Zastavte palbu!* In: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 21. 2. 1948, roč. 4, č. 44.

BRENNER, Christiane, *Mezi východem a západem: České politické diskurzy 1945-1948*, Praha 2015.

Čt, Ústřední výbor uvítal zprávu o nové vládě, in: in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 26. 2. 1948, roč. 4, č. 48.

DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš – Politická biografie českého demokrata*, Praha 2008.

DEJMEK, Jindřich – LOUŽEK, Marek, *Marshallův plán: Šedesát let poté*, Praha 2007.

DRDA, Jan, *Naše politická maturita*, in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 26. 2. 1948, roč. 4, č. 48.

DVOŘÁKOVÁ, Zora, *Smrt pro tři ministry*, Třebíč 2000.

KALVODA, Josef, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno 1999.

KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945–1948*, Praha 1991.

KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993.

KAPLAN, Karel, *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*, Praha 1994.

KAPLAN, Karel, *Pět kapitol o únoru*, Brno 1997.

KAPLAN, Karel, *Poslední rok prezidenta*, Praha 1993.

KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost: 1945-1948 historie vzniku a působení StB jako mocenského nástroje KSČ*, Praha 2015.

KNAPÍK, Jiří, *V zajetí moci: kulturní politika, její systém aktéři 1948–1956*, Praha 2006.

KNAPP, Viktor, Strach z vývoje, in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 2. 3. 1948, roč. 4, č. 52.

KOCIAN, Jiří, *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*, Praha 1993.

KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010.

Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků, 3. vyd., Praha 1974.

KRIPPENDORFF, Klaus, *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, London 2013

KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005.

KUČERA, Jaroslav, *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva: Problém jejich přesného vyčíslení*, Praha 1992.

McQUAIL, Denis, *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha 2002.

od, Rozhodnutí zaměstnanců Svobodných novin, in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 26. 2. 1948, roč. 4, č. 48.

Naše Rudé právo, Praha: Rudé právo, 1980. PERNES, Jiří, *Svět Lidových novin 1893–1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Praha 1993.

PROKŠ, Petr, *Československo*, in: Tejchman, Miroslav (ed.), *Sovětizace východní Evropy*, Praha 1995. RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl, *Československo v proměnách komunistického režimu*, Praha 2010.

RIPKA, Hubert, *Únorová tragédie*, Praha 1995.

RUDÉ PRÁVO, Buďme připraveni obhájit cíle naší revoluce před útokem reakce, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, Praha, 22. 2. 1948. roč. 28, č. 45.

RUDÉ PRÁVO, Chceme vládu Nár. fronty v čele s Klementem Gottwaldem bez reakčních ministrů, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, Praha, 22. 2. 1948. roč. 28, č. 45.

RUDÉ PRÁVO, Komunistická strana vyzývá k bdělosti a pohotovosti, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*. Praha, 18. 2. 1948, roč. 28, č. 41.

RUDÉ PRÁVO, Lid má pevnou vůli a dosti síly, aby zabránil návratu agentů domácí a zahraniční reakce do vlády a aby zabezpečil další klidný, pokojný a svobodný vývoj republiky, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, Praha, 22. 2. 1948. roč. 28, č. 45.

RUDÉ PRÁVO, Mobilisace sil dvou milionů odborářů pro vládu Klementa Gottwalda bez zrádců a rozvratníků, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*, Praha, 23. 2. 1948. zvláštní vydání roč. 28.

RUDÉ PRÁVO, Na pranýř: Štvavý nár. soc. plakát v K. Varech, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*. Praha, 18. 2. 1948, roč. 28, č. 41.

RUDÉ PRÁVO, Od ledna přestoupilo 215 členů ze stran nár. soc. a lidové, in: *Rudé právo: Ústřední orgán komunistické strany Československa*. Praha, 18. 2. 1948, roč. 28, č. 41.

SMUTNÝ, Jaromír, *Svědectví prezidentova kancléře*, Praha 1996.

Šv, Radostná manifestace Pražanů: Stotisícové shromáždění oslavilo novou vládu, in: *Svobodné noviny: List sdružení kulturních organizací*, Praha, 26. 2. 1948, roč. 4, č. 48.

VEBER, Václav, *Osudové únorové dny 1948*, Praha 2008.

VYKOUKAL, Jiří, TEJCHMAN, Miroslav, LITERA, Bohuslav, *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha, 2000.

ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš – Politický životopis*, Praha 2000.

Příloha č. 1: Kódovací kniha

datum	periodikum	Periodikum dl	článek	téma	umis	rozsah	foto	obj	valence
1	rp	Rudé Právo	sjezd závodních	4	1	2	2	2	1
1	rp	Rudé Právo	orgány ministerstva	6	1	1	2	2	2
1	rp	Rudé Právo	veliké rozhodnutí	4	2	1	2	1	1
1	rp	Rudé Právo	orgány ministerstva	6	2	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	neřádné nár podnik	6	2	1	2	2	2
1	rp	Rudé Právo	největší nástup	4	1	1	2	2	1
1	rp	Rudé Právo	proč přestupují	6	2	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	lze věřit zprávám	6	2	1	2	2	2
1	rp	Rudé Právo	plán provokatérské	6	2	1	2	2	2
1	rp	Rudé Právo	po 50 letech	6	1	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	trpělivost pracujících	4	1	2	2	1	3
1	rp	Rudé Právo	kampan o policejním	1	2	2	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	o společném postupu	6	1	2	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	okresní taj	6	1	1	2	2	2
1	rp	Rudé Právo	odboráři	4	1	1	2	2	3
1	rp	Rudé Právo	sjezd záv	4	1	1	2	2	3
1	rp	Rudé Právo	mládež se zapojí	4	2	1	2	2	1
1	rp	Rudé Právo	jak drtina	6	2	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	kom str	6	1	2	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	od ledna přistoupilo	6	1	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	nejd o veřejné	4	2	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	sjezd odborářů	4	2	1	2	1	1
1	rp	Rudé Právo	závody promluvily	6	1	2	1	1	2

1	rp	Rudé Právo	pozadí útoků	1	1	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	nár soc znemož	6	1	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	téměř celá	6	1	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	všichni chtějí	4	1	1	2	1	1
1	rp	Rudé Právo	proti útokům	4	1	2	1	1	2
1	rp	Rudé Právo	nechci pracovat	6	1	1	2	1	2
1	rp	Rudé Právo	štvou proti snb	1	1	1	2	1	2
1	sn	Svobodné noviny	dohody v užší	6	1	2	2	2	3
1	sn	Svobodné noviny	o nestrannickou bez.	1	2	2	2	2	1
1	sn	Svobodné noviny	porady bezpečnost.	1	2	2	2	2	3
1	sn	Svobodné noviny	spor o sjezd	4	2	2	2	2	1
1	sn	Svobodné noviny	závodní rady	4	1	2	2	1	1
1	sn	Svobodné noviny	kritický vývoj	6	2	2	2	2	3
1	sn	Svobodné noviny	otázky položené úro	4	2	2	2	2	3
1	sn	Svobodné noviny	jak rozhodne vláda	6	1	2	2	2	3
2	rp	Rudé Právo	pracující lid	6	1	2	2	2	2
2	rp	Rudé Právo	nár soc znemož	1	1	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	protikom blok	6	2	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	proč má lid rád	1	2	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	kupředu zpátky	2	2	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	desítky funk	6	2	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	lid má pev	2	1	3	1	1	2
2	rp	Rudé Právo	buďme připraveni	6	2	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	statisicová účast	7	2	1	2	2	3
2	rp	Rudé Právo	sjezd ve znamení	4	2	1	2	1	1
2	rp	Rudé Právo	stovky nár soc	4	2	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	bezpečnostní org	1	3	1	2	1	2

2	rp	Rudé Právo	sovětské stanovisko	4	1	2	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	resoluce sjezdu	4	2	2	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	pro rozšíření	5	1	2	2	2	2
2	rp	Rudé Právo	nár soc funk	6	1	2	2	2	2
2	rp	Rudé Právo	lid tvoří	6	1	2	2	2	1
2	rp	Rudé Právo	poctiví lidé opouštějí	6	2	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	mobilisace sil	4	2	3	1	2	2
2	rp	Rudé Právo	jak bude provedena	7	3	2	1	1	1
2	rp	Rudé Právo	reakce musí zmizet	5	3	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	představenstvo	5	4	1	2	2	1
2	rp	Rudé Právo	miliony pracujících	7	1	2	2	2	2
2	rp	Rudé Právo	desetitisíce	5	1	2	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	středisko protistát.	7	2	1	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	nová gotwaldova.	5	1	2	1	1	2
2	rp	Rudé Právo	lid čistí	7	1	2	2	1	2
2	rp	Rudé Právo	dík za vítěz	5	2	1	1	2	1
2	rp	Rudé Právo	stručně o nových	5	2	1	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	ministři tří stran	2	1	3	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	odhalená činnost	1	2	2	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	jak z krise	6	2	2	2	1	1
2	sn	Svobodné noviny	v prům	4	2	1	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	president	6	1	2	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	provolání	6	2	2	2	1	2
2	sn	Svobodné noviny	komunisté presid.	5	2	2	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	předseda vlády	2	2	3	2	1	1
2	sn	Svobodné noviny	prezident zve ke klidu	3	1	2	2	1	1
2	sn	Svobodné noviny	pražský sje	4	1	1	2	2	2

2	sn	Svobodné noviny	prohlídky	7	1	1	2	1	1
2	sn	Svobodné noviny	jak se bude	7	2	1	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	přípravy	1	2	2	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	předseda vlády	2	2	1	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	v pražských	3	2	1	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	druhá vláda kl	5	1	3	2	1	2
2	sn	Svobodné noviny	radostná	5	1	2	2	1	2
2	sn	Svobodné noviny	ústředí výbor národ	5	1	1	2	1	1
2	sn	Svobodné noviny	stávka	7	2	1	2	2	2
2	sn	Svobodné noviny	nástup akčních	7	2	1	2	2	1
2	sn	Svobodné noviny	zabavené spisy	6	2	1	2	2	2
3	sn	Svobodné noviny	noví ministři	5	1	2	2	1	2
3	sn	Svobodné noviny	nová náplň národní f	6	1	2	2	2	1
3	sn	Svobodné noviny	lid vzdává díky	1	2	1	2	2	2
3	sn	Svobodné noviny	jak to bylo s demi	2	2	2	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	kom min	5	1	2	2	2	1
3	rp	Rudé Právo	dnes se předs	5	1	1	2	2	1
3	rp	Rudé Právo	krajský	7	1	1	2	1	2
3	rp	Rudé Právo	nár soc	7	1	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	dem svět	5	2	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	prokázali	5	1	2	1	2	1
3	rp	Rudé Právo	bez zrádců	5	1	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	národně	7	1	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	dva sjezdy	4	2	1	2	1	2
3	rp	Rudé Právo	buďme ještě více	7	1	2	1	2	2
3	rp	Rudé Právo	další org	7	1	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	útvary snb	1	1	1	1	2	2

3	rp	Rudé Právo	ústava	5	1	1	2	2	1
3	rp	Rudé Právo	šest dní	5	2	3	1	2	2
3	rp	Rudé Právo	nastupující	5	2	1	2	2	1
3	rp	Rudé Právo	úkoly nové nf	6	2	2	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	demise	2	2	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	váš sjezd	4	2	2	1	2	1
3	rp	Rudé Právo	ústava	5	2	1	2	2	1
3	rp	Rudé Právo	pracující lid	5	1	2	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	za únor	7	1	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	president	7	1	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	trestní	1	1	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	sliby nebudou	7	1	1	2	1	2
3	rp	Rudé Právo	vteřiny	7	2	1	2	2	1
3	rp	Rudé Právo	V KSČ	7	1	1	2	2	2
3	rp	Rudé Právo	akční výbor	6	2	1	2	1	2
3	sn	Svobodné noviny	důsledná očista	7	2	2	2	2	2
3	sn	Svobodné noviny	orgány NF	6	2	2	2	2	1